

E 28

EGE ŞKOLANŪN

IJI TUGAAR CŪLŪNDA KŌŌR

NOMCULGA TEPTERI

193
E 28

Кыргынын ном ундырер чери

Кызы—1941

Pygy telegejniņ proletarlary, kattbzyňar!

EGE ŞKOLANŇN

III TUGAAR SÝLŇNDA KÖÖR

NOMCULGA TERTERI

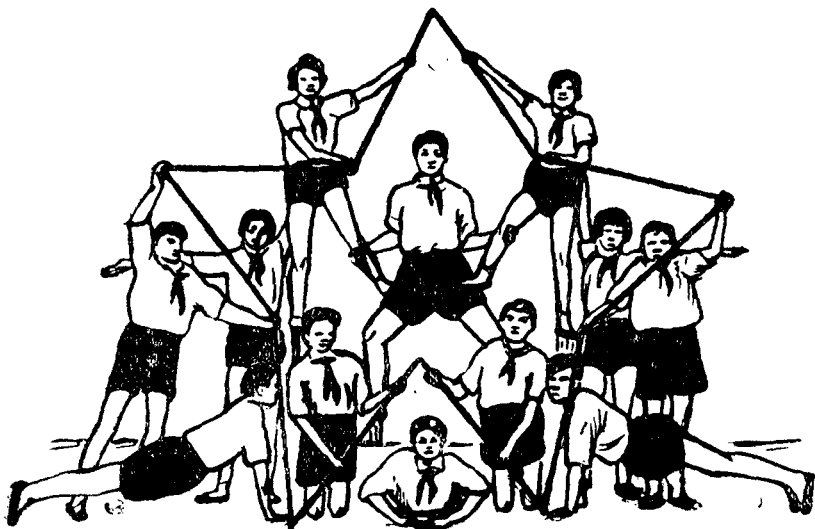
Кыргынын ном ундырет центри

КЫЗЫ—1941

По теңтерни Къзылды Катышкан школаның ты рақыларының кiriskeni-
pile естер: **Өн. Сагаан-оол, Садамба согааткан.**

Мону еге школаның 2 туғар сында өөренir programга таарытыр со-
гаадьда, мону мунунда унген „Сънды согаалдар“, „Pistin азы“ тер
номчулга теңтериниң полғаш **ССРС**-ниң саа өөредilge номнарының самдык со-
гаалдарың, раза сируктарың хереqlеп.

Харьссалгалық редакторлар: **Талғанык, Тоғар-оол.**
Шуукы Калзаң.

Pioner caraş

Kaan xyndys öy kœerge,
Kas-la kuştun uzarъ-teq,
Kattъşkaştъn ojnar turar,
Galstuktuq pioner caraş.

Oj-la meeske oottaj peerge,
Oolduq tœldyq maldar caraş,
Odaq kылgaş ojnaj peerge,
Otrjattъq pioner caraş.

Saj-la şaqda ynyp kelir
Caraş önnuq ceccek ыşkaş,
Cazъnajdan salgap kelir
Caraş caagaj pionerler.

Ulus xœjnyn xeree-le teeş,
Uruq caştan maadъrzaan
Uran ceccen tepşilgeliq
Onza xœqlyq pionerler.

Kattap şkolada

Pistin şkolavьsta katkь-itki, xəqlыq-omak pajdal teerge, kattap-Ta egeleen.

Uruqlar sajn şoleelep coraaş, şkolaga cedip kelgeş, sajn xoj, eşky kadarganьn, xəqler ojnar, eştir, palьktar coraanьn, picci uruqlar өoredip turganьn, şkolanьn pergen onaalgazьn kancaar kyyssetkenin pelyk-pelyk roop algaş, cugaalazьp, xəerezip, ojnar turgannar.

Maj-ool turgaş cugaalaan:

—Sajn şkoladan şoleelep cana pergeş, avam, acsamga tuzalazьp, pır aj xirede xoj, eşky kadarьp keldim.

Meen curttumnun nogaan unuşteri janьp-pyry өn-puq caraş, ceccekeri cer kьgn şьp kaastar cьdar caraşьn kьncaar onu.

Xojlarnь şak ьndьq cerge kadararga, өer-өery-pile sigenni tьdьrt-tьdьrt kьldьr tajnar turarь koncuq caraş. Xojlar toda peerge, sugarьp alььmьga, tьştanьp cьdьp alьr, men olarnьn canьnga, „Pioner caraş“ ter pionerlernin ьnak ььzьp ьlap turgan-men.

Pir хун ылар тургаş, көрүп турарыма, pistin кө-
geer-ak tep ineevis төрүп сьдыр. Оон сапыга cede
pergeş, carazь koncuo ak pьzaazьп саптаp көрүп тур-
умда, accam cedip kelgeş, оон pьzaazьп алгаş pargan.

Aalyмага тургаş, piccii uruqlar evileldep алгаş, pi-
zikke, sanga, kyş-kulturga, ытга өөредip турган-мен.
Ol uruqlарнып сандьызы ро şkolada paza cedip kelgen.

Paşкьнып pergen онаalgazьп кyyssedip, janzь-pyry
cecekter, pyryler, taştарны сьыр алгаş, paşкьга tuzaap
pergen-мен—tep cugaalar хөөreen.

Maj-ool ынар cugaalaarga, өөry adьş caskap, paj-
ылар.

—Er-xej—tizip turgannar.

Унуштeрнiң yрезинi кансаp тараары

Сажьн ертten ерте Санысвај ottup kelgeş, өө tyn-
duyn-ce көөрге, xar ыşкаş ak хөвенner хадыр соруп
турган. Өдгун езиin азыткаş, taştьгаа yнyp keerge,
terektin ak хөвенin хат kazaа сапында көртtyк ыşкаş
тырьј хар каан полган.

Ol polza, terektin yрезинi tur, хат аажь-pile агаарга
тыкка ырак cerge pargaş, хат аязь peerge kajaa cetken

poldur ol cetken ceringe cerge tyzer, oon cer-ce to-
burak iştin-ce xəmdyne perze şygьp сыткаş, oorttan ун-
er polgaj.

Terek yrezini—tyk-teq ak polur tur. Хадьн, şivi-
nin yrezini—calgььн talvajttьp алган piccii ьнај кууş
ьşkaş polur.

Yrezinnerni хат-salgьн taradyr polur tur.

Kattьн yrezinin, tooruk, coccagajьн yrezinin кууş-
tar, tiinner, cizektiğ tiriğ амьттannar taradyr.

Aza-ogu, oortpaktьн yrezini polza, tiriğ амьттан-
narga, ьlangьja хoj, eşkyge kadalgan yrezinner kaj-
naar-taa corup, eške curtka-taa унур polur tur.

Cocçak-taraanьн savazь kurgaj pergeş, xeneritten
kyş-pile yrezinin taraj oktaptar

Kizi амьттан, cerde cerlik yrezinnerniң азьктьн
азьqlar алгаş, oon yrezinin ulam ulgattььp, şiliir arga
xereqler, paза ekkizidip polvaazьradьp yrezinni хol-
pile cazarьndan angьda maşina-pile cazar argazьa хer-
eqler turar.

Yleger tomak:

Ceccen mende,

Ceccek cerde.

Саңык.

Kyskelmaanьн cugaalaanь: men po sajьн koncuğ-
la kortkan-men. Syl tize, po sajьн pir-le хун pьzaalarь-
вьсть ekki ottuğ cerge kadarar teeş, syryp алгаş, Şovaa
ter tutmamьн cykter алгаş, uruqlar-pile kadь kattap
corup kaan-pis.

Ağьğa keeriviske, omak хeqlуy-taa koncuğ, seriin
ağьğ agaarlьğ-taa роор turgan. Kat teerge, kancaar-taa
aaj-cok хeј polgaş uruqlar koncuğ хeqler ьrlazьp kat
сььp coraannar.

Men tyrgedeerimge, Şovaa camдыкта meen edeem-
den, camдыкта xolumdan-taa tuttunup алгаş, tyrgedet-
pes coraan.

Ol-la kattap coraaş, orajttap, caaşкьн caar ter pa-
ganьн pilvejin pargan coraan-pis.

Kezee polur cыgaj pergen, өөгүм шаада-ла рьзаа-
ларь-pile кадь coruj pargan polgan. Men teerge, Шоваа-
нь cykтер алгаş, cyгырyр-le каадым.

Бнај, peer teeskindir көөгүмге теер карангылар
kelgen кьзанайньр, тунвурер-таа турар, самдыкта саңньк-
таа тызур турар тындыр polgan.

„Аза perzimze канcaар-ла ирги-men“ тер podар
coraan-men.

Şөлge, araj тер coraaş, yнур keldim.

Suurnu көөгүмге ам-таа ьрак турган, мен оон
uoј-şiin pilip алгаş, тоорт шыкты тавартты, тамьрак кара-
суоларнь аза халыр, терең sigenni syзур coraaş, хагып-
таа, caas pettinde суурга cedip kelgen-men.

Разьнга kirip kelgeş, Шоваань олурттур кааş, тынь-
зым азыр, тыстаныр алдым.

Ol-la тывурер corumda, cыр алган кадым төктыр
kalган, piccii cyве artkan polду тер cugaalaan.

Uleger tomak:

*Саңньктан kortpa,
Cazььң caşpa.
Puluttan kortpa,
Purganga tejleve.*

Tьььзьк:

*Уş albşкь
Уzeelee mөge.*

Kadarccь

ьгь.

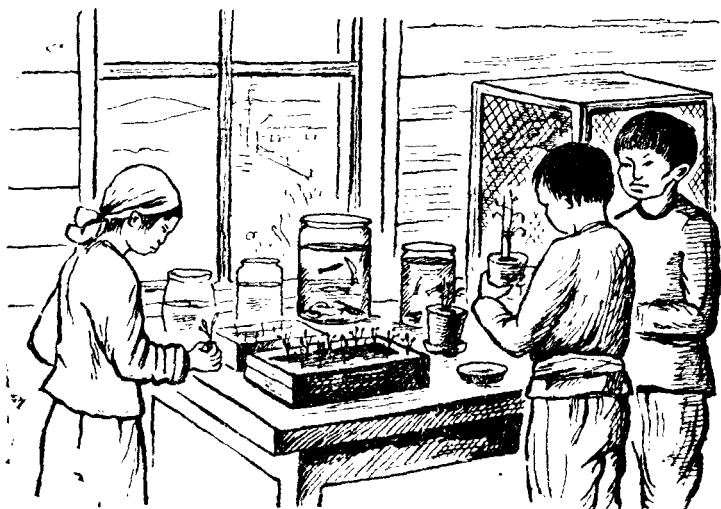
Kadararda хојум caraş,
Kattар surгаар авам ekki,
Undyrerde хојум caraş,
Utter surгаар авам ekki.

Aal kezip coraan sen-teeş,
Авам, accам аттына peer,
Argamcыльој аадыңар сок,
onu tilep cordum теер-men.

Ser-le kezip coruur sen-teeş,
Cengem, аккым аттына-peer,
Celenerde рьзаанар сок.
Onu tilep cordum teer-men.

Yleger tomak:

*Yreni canğys tives,
Olcanь picce tives.*

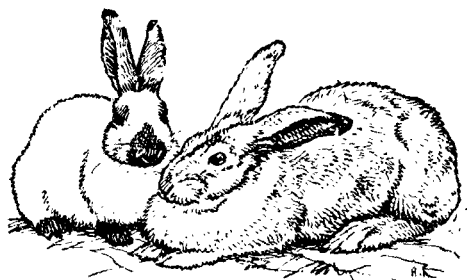

Pistin tiriq puluubus.

Pistin şkolavьsta janь-pyry ceccektetni, oot-sigen-
nenni piccii xaarzaktarda, xunnarda tarьp kaan-pis.
Bnda koncuq caraş ceccektek polgaş sigenner tarьp
alğan-pis.

Ol tarьp alğan ceccekeribisti polgaş sigenneribisti
kamnar, cььoq xunge salьp, yrgylcy sugarьp, aььrap
turar-pis. Oon angьda taraa paza tarьp kaan-pis.

Tarьmal unuşterden angьda pistin şkolavьsta tiin,
sajьk, pora xөkreş polgaş oon-taa өske piccii амьт-
tannar paza par. Ol tiriq амьттannarnь tuskaj көzenek-
tiq xaarzaktar iştinde tus-tus aььrap turar-pis.

Uruqlar ol xaarzaktyn canynga srylyp kelgeş, tiin-nerni, kuşkaştarny koryp, sonuurgap turarlar.

Tiin pir ыjaştan pir ыjaş-ce халып tyzyp turарын көөрге, uruqlарга koncuq solun caraş polur tur.

Pis, turujaa paza tudup алган-pis, ol turujaa piske toraan өөreni pergen.

Pis tiriq pulunubustun амьдыралга pajdalyн şincilep хун pyry көрып, pizip turar-pis.

Yleger tomaktar:

*Xaram kizee eş ырак,
Corzan, aatka cer ырак.
Ekki aatka ee хөј,
Ekki kizee eş хөј.*

*Kizi poluru cazыndan,
Aat poluru kulunundan.
Mal kiştezip tanьzar,
Kizi cugaalazьp tanьzar.*

A. S. PUŞKIN

PALЬKСЬ-PILE PALЬK TUGAJЬNDA TOOL

Pir-le көк talaj кьдынга pir ашак kadaj corup tur. Pagaj cer pazыппыq, oozuнга тартыq-la yzen уş сы cuittap kelgen cybe-irgin. Ашсаа palьk cetkileer, kadajь cын ereer cybe tur. Ашак pir kattap palьk cetkileerge, palar tuttunup kelgen. Oon pir cetkileerge, talaj oodu

tuttunur kelgen, oon paza pir cetskileerge, anaa ewes, xarın aldın palık tuttunur keep tur. Ol aldın palık cannır cugaalaza-la tınnıq kizi ıškaş roop tur: „Meni talaj ıstin-ce salıvdam, kыrgan adazыnga cuny-le kyzeer ijik-sen şuptuzun peer-men* tep cugaalaan. Ыncaar portta yzen yş cыl ıstinde palıktar kelgen kizi-men, мыncaga cedir palık cugaalar turgan tep cer-le tınnar kørween kizi tur-men tep podaaş, aşşak kajgar, korga pergeş:

—„Coruj parır tur-sen-ijin, aldın palık! sadıvзы-га senden cybe-taa algaş kancaar-men. Køk talajы-це kire pergeş, turanda cannar cor“—tep ergeliq sөzyn cugaalaaş, aldın palын salыpkan tur ewes-pe.

Aşşak canır kelgeş kadaыnga:

—„Men ро хун pir palık tudur алыгыга, anaa ewes, xarın aldın palık poldu. Pistin tomaavыs-pile cugaalar, meni көк talajы-це salыp kiiribit, sadıvзы-га cuny-taa polza, kyzeer-le cybeцni peer-men teerge, sadıvзыга cybe-taa алыгын tidinmejin, көк talajы-це anaa-la salыp coruduptum“—tep kørgeñ kajgamсықтыq cybezin cugaalar peerge, kadaы turgaş:

—„Tenek kulugur, melegej-le tur-sen-am! Palıktı salыpkaş, sadıvзын ар pilbes koncuun moon! Ooda tespiden-taa ар алыгызга канcaр пар cybel, pistin tespivis cyu-taa cok kыдыр carлыр kalган ыşказы“—tep aşşaan kyşteen tur.

Aşşak көк talajыга cede peerge, talaj кырь picce pыrlanajыр turur tur. Aldın palын кыгырга, palы ynur kelgeş:

—„Cyu xeregil, kыrgan?“—tep tur. Aşşak pir sөgyreeş:

—„Өrşşeer көrem, хаан palık, pagaj kadaымын кыşteeş. pagaj aşşak meni амьратпас poldu: tespivis cyu-taa aaj-cok kыдыр carлыр kalган, caa tespі xerek teer cybe tur“—teerge, aldın palık turgaş:

—„Mungaraaş kancaar-sen, cana perem. Caa tespiliq polur-sen“—tep tur ewes-pe.

Aşşak canır keerge, kadajı caa tespiliq olurup tur.

— „Tenek kulugur, melegej-le tur-sen-am! Tespi tilep keer teneen aar po cybenin! Tespi cyu şooluq azıktıq ter padaar-sen? Tedir pargaş, palınga sögyreeş, razıdan tilep ekkel kulugur“—ter ulam küşter turup tur.

Aşşak kök talajınga cede peerge, kök talaj tösür-aj pergen turup tur. Aldın palın kыjырга, palın unup kelgeş:

— „Cyu xeregil, kыrgan?“—ter tur. Aşşak sögyreeş:

— „Өрşсеер көрем, хаан palık, pagaj kadajın kыšteniri-taa paardı, pagaj kыrgan meni амьратпас poldu: azынак kadaj razın tilep ekkel teer cybe tur“—teerge, aldın palık turgaş:

— „Mungaraaş kancaar-sen, cana perem, razınyq polgaj-sler-aan“—ter tur eves-pe.

Сег разыны-се canır keerge, сег разынын огни-таа сок, хагын іştinde агы-şever өreeldiq, tuıju-pile kыгаş, агартыр cugajлар каан, хoorзалыq, kazaazyн хаалгазын див тер ыjaştın манзы-pile kыган консуq caraş razın turup tur. Songa karaanın adaanda kadajı olurup алган:

— „Cyny-taa pilbes tenek kulugur, melegej-le tur-sen am! Razın tilep ekkeer teneen po cybenin! Tedir pargaş, palınga sögyry: kara taraaccın kadaj polbas-men, консуq ызыурттан кадын polur-men, tidir-te“—teeş, aşşaan kancaar-taa aaj-cok küşter olurup tur.

Aşşak kök talajınga cede peerge, kök talajı eleen turum сок pajdaldыq appargan turup tur. Aldın palın kыjырга, palın unup kelgeş:

— „Cyu xeregil, kыrgan?“—ter tur. Aşşak sögyreeş:

— „Өрşсеер көрем, хаан palık, pagaj kadaj мы-нај tam-na kalcaaraj pergen, pagaj kыrgan meni амьратпас poldu: kara taraaccın kadaj polbas-men, консуq ызыурттан кадын poor-men, teer cybe tur,—teerge, aldın palık turgaş:

— „Mungaraaş kancaar-sen, cana perem—ter tur eves-pe.

Aşşak саһр кеerge, консуқ kaas pazьппың eziinde cada кьғнда, кадажь teerge, uluқ ɵrttektiқ kiş kezi tonnuқ, хорагај-pile кьһр каан pɵrttyқ, ɵrttektiқ erttinepile moјnun kaastар алған, холунда алдын pilzekterliқ, puttарғнда кьзы sаррьктарлық, podunun аажьндан ertpes хɵdelderin раарғнда тургузур алған, sokkulaан-kakkьлаан, оларнын рааştırарнын tygynden sirvekteen turup tur. Aşşak турғаş:

— „Bьzguurttan кадын, ekki-pe-ьнар: am-na sagь-ьнар ханған роор-аа?“—teerge, кадажь консуқ карзь ьт-pile хɵректер-хɵректер, аат казаазьнга раарь азылда teeş ьнар corudupkan tur eves-pe.

Оон pir ај сартты хире polғанда кадај ulam кедереп kalcaараaş, аşşaan:

— „Tedir pargaş, temgi palьнга sɵgyry: консуқ ьzьguurttan кадын polvas-men, консуқ ergeliқ хаан polur-men tidir-te“—teerge, аşşak korga pergeş:

— „Kancар pargan-sen кадај, tenij pergen-sen-pe? Pazar cer-taa, cigaalaар cybe-taa аажьн тырпас appargan-sen, амьтanga koccu poldun“—tep tur. Кадај-taa ulam азынгаaş, аşşaanьн саактарьн кɵгертти alagadaaş:

— „Sen pagaj jadьь аşşak консуқ ьzьguurttan кадын meen-pile margьzar шаан kajda cybel? Talajьн-ce пар tep ep сɵр-pile cigaalap tur ьşказы-men, parvas polzunza, куş-pile appartьрар-men“—tep tur.

Aşşak talajьнга cede peerge, kɵk talajь kararьp kelgen турған tur. Aldьн palьн кьjгьрга palьь unyp kelgeş:

— „Cyu xeregil, кьрган“—tep tur. Aşşak sɵgyreeş:

— „ɵrşşeer kɵrem, хаан palьк! Pagaj кьрган кадај paза tyrzogun хажьндыра pergen-ijin; консуқ ьzьguurttan кадын polvas-men, консуқ ergeliқ хаан polur-men“—teer cybe tur teerge, алдын palьь турғаş:

— „Mungaraaş кансаар-sen, cana perem! Кьрган кадајьн хаан polғајаан хагьн!“—tep tur eves-pe.

Aşşak саһр кеerge, кадажь teerge, консуқ kaas-koja хаан orduzunun iştinde хаан роор, stol artьнда saadарkan, paj ьzьguurttan ulustarga ажьзьн кьлдырткан, таştьккь curtтан ekelgen арагазьн kuttурған, ci-gır-roovазьн seen, eginnerinde paidьлар tutkulaан tan-

пылдырда толгандыр танылдыркан олуруп тур. Ашак-таа корга пергеş, кырган кадажынын pudunga пагыр сөгуpees:

— „Ekki-pe-ыңар, сырлық хаан! Ам-на setkiliner ханган poor-аа“—teerge, кадаж ашсан-се-таа көрвейин, ро сувени мен караамга көзылдырвейин ырадыр сывыр-ырынар teerge, рај ызыгуурттан улустар сугурзур келгеş, ашакты ундыр идип пар corda, ezik askынын танылдырдыр келгеş, палдыз-pile ашактын раазын picce-le polza, odura шаар каар caskan тур. Улус-таа ашакты кочулазыр:

— „Суве pilves кырган суве, ындыр тартыр poor көрем! Суве pilves кырган суве moon songaar минир cor: kizi şanaanga олурвайын cor“—tep turlar.

Оон, ај cartтыр хире polganda, кырган кадаж тьрынай кедереп пагыр тур: ашсан хааларына тьрытыр ек-келдиргеş:

— „Tedir pargaş, temgi palыnga сөгуру: koncu ergeliq хаан polvas-men, talaj eezi poor, okean talaj iştinge curttaar-men, алдын palык podu мен сувет кылыр, ајымыга corup турзун tidir-te“—tep tur.

Ашак-таа удур суве cugaalaарындан kortkaş, canгыс-таа сөс etpejin, көк talajынга cede peerge, talaj кырында кара şuurgan тура перген, talajын calгыр teerge, şiigajындыр şimeergep турар, koncuu syrgeј poor тур. Алдын palын кыжырага, palы унур келгеş:

— „Суу хереgil, кырган?—tep tur. Ашак сөгуpees:

— „Өрşşeer көрем, хаан palык! Хайлыр кадажын кансаар kizi poor-men. Ам тьрынай хаан polvas kizimen, talaj eezi poor, okean-talaj iştinge curttaar kizimen, seen pudunga сувет кыдыр, ајымыга corudup турар kizi-men теер суве тур“—teerge, palы суве-таа ыттавайын, суога kuduruun тылаş кырыкаş, talaj тувунсе кире хона перип тур. Ашак хагызын алыр teeş, talaj кыдынга манар-la турган, манар-la турган, оон cer-le kelves poorga, canыр келген, оон суу poor-ijik: pişee-gi-le pagaj cer pazынын askында, pagaj кырган кадаж, раагында cарык кара tespizin салыр алган олуруп тур евес-pe.

Тъва curttum.

Тъва curttum, meen-ne curttum
Тъпыр corda, xostuq curttum,
Тартар podap saktъp keerge,
Таqlыq şoldyq caagaj curttum.

Өsken төreen meen-ne curttum
Өөрыşkylyq Тъва curttum,
Өгү polgaş kudu көөрге,
Өzen şыkтыq caagaj curttum.

Къзыр тургаş erge тыркан
Къзыл туктуq Тъва curttum,
Къзар-la tep xaldaarlarga
Къзыл ot-teq хагъь peer-pis.

Aldarлыq-la erge tutkan
Амыр tajбын Тъва curttum,
Азар-la tep xaldaarlarga
Аар хагъь peer-le-pis.

Kys tyzyp kelgen.

Сылыq сагаaj, көктыq шыктыq саj ertte peerge, kys tyzyp kelgen. Cernиn кыгъ өскерlip, ceccektep, pyryler, oot-sigenner aldynancak сарыq ар-pargan.

Puluttar сыqlыр, хат хадър турар.

Хун саjыппанмаjып турар.

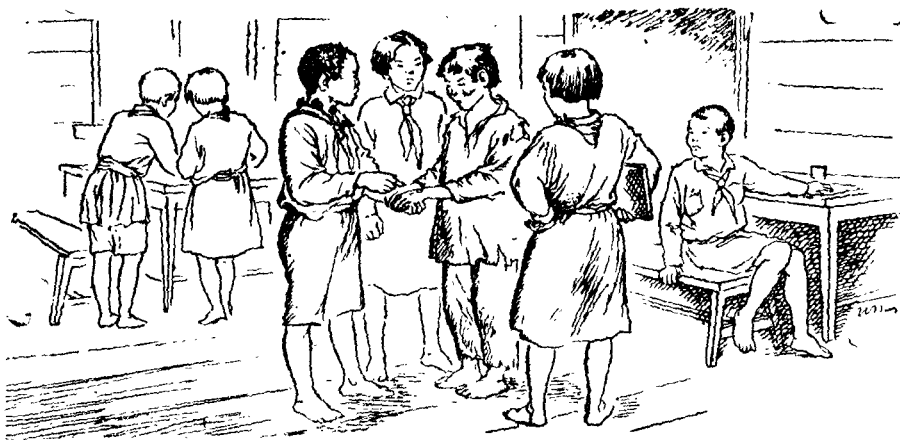
Kuuştar өөг-өөгү-pile şuuзup алгаş, izиq oran-ce, сапыр турарлар.

Kyzyn uzup cana peer kuuştar: kas. өдырек, turujaa, ангыр, тоqдук, taan, teeldigen polur tur. Taannарнын самдызъ po cerge artтыр калыр.

Uruqlar şkolaga өөrenir teeş, кыşkь idик хевин таарap peletkenip, өөredilgezиниn хerekselin karандаş, temir yzyk, nom tepterlerin sadьодan sadьp ар турарлар.

Şkolaccylarňyň tuzalamcasy.

Pistin şkolawystyň sanýnda taq par, ol taqnyň pa-
arynda kara suq radyp cýdar cybe. Ooň saný-pile ert-
ken oruk malgaştyq polgaş ыnaj-peer ertken ulustun
aady, tergezi kadaly-peer cer turgan. Pir-le kattap өө-
nir turar uruqlar capsar arazynda yne cygyrup keerge,
Coduj-ool aşsaktyn tergelioq aady malgašta tyze-pergen,
uštup cadap kaan tur. Ol aşsaktyn aady şырак polza-
taa, kyş cetpejin turgan.

Şkolaccy Seden turgaş:

„Саа ooldar, Coduj-ool aşsакка tuzalazыыынар!“—
teerge, ooldar cygyrзyp cede pergeş, tergeni tutkaş,
purungaар idip turgannar, ыnsaarga, Coduj-ool aşsaktyn
aady ušta тыттыр yne pergen.

Coduj-ool aşsак turgaş:

„Рајыrlадым, ooldar, oon paşka aadyм хинектеер-
ijik-men. Tuzalap tep cybe ol-la polgaj“—tep cugaal-
aaş corup kaan.

Ooldar şkolаga kelgeş, ol tugajыn paşkyзыnga cu-
gaalaarga, paşkyзы olura:

„Koncuq ekki tur, ыnsaar tuzalaар-la polgaj, ol
oruktu arattarga aştap peer polzubussa, ekki tur-ijin“—
tep cugaalaan.

Kicceel soonda, ooldar, ol oruktu kancaar aštaarın cugaalazıp algannar. Ooñ taarttaızında şkolaccı uruqlar uk oruktu aştap egeleen.

Şkola coogunda arattar ol oruktu aštaar teeş paza cedip kelgenner.

Ol oruktu aštaarınğa Coduj-ool aştak pir tugaarında paaştap kelgen.

Arattar, ooldarın tuzalamcız-pile uk oruktu cazap kılıp alğan.

Am tergelioq aat malğaşka tuşpejin, saqt cok corup turar polğan.

Uruqların ergi amьdьralь.

Revolustun murında arattarın amьdьralь perge turgan. Arattarın jadь, tyrengi, aştap-suskar coraannь, oların uruqlarınğa paza-la aar-perge pıjdalıq tavaryştıyp coraan.

Xөөkkuj arattar podunun uruq-tarın aзыtap kыş cetpejin, feodalarga polgaş kizi kыzy mөлcuyp pajlarga tarladıp koncuq pagaj curttalganь көрүp coraannar.

Uruqların tarlaar coruktan xostaar tugajında ol şaqda cugaalaar pezin arga cok turgan, xereezen uruqlar polza, ada-ijezi, akь-tunmazь өske kizinin aзыльp kылıp turganьın uzurunda, uruqlar өoje aзыl kылıp kul kizi роор, perge aзыl kылıp coraan.

* Xyreege perip kaan ooldar paza-la pagaj turup turgannar. Oların lamalar pottarınğa aзыldadıp, kaaş cыл іştinde şазьnnь megecci paak cyulderinge өөredip turgan.

Şазьnnьн kuruq-xoозun cyulderin toktaadıp, kыş cetpejin paarga, oların xyreenin kargьs lamalarь sor xap, şaazьlap, eriidep coraannar. Ooldar ol xyreeden turgunнар corup turgan polza-taa, cogum aalyнга parvajьn turgan. Cyge teerge, aalyнга cana-peerge, ada-ijezi, myn xyreeden kortkaş, tedir xyreecе corunar tep kыştej peer turgan.

Am ро yjede uruqların turup turarь, murukku yjeden mььnaj өske polğan.

Arattın cazaa uruqlarga sag'ş salır coruktu podu-
pile xyleep algan. Uruqlarnı janzı-pyru erttemnerge
өөredip, aas-keziktiq амьдыралга kiirip, revolustuq jo-
zuga kizizidip turar.

Yleger tomaktar:

*Kizi өөdeleer
Kinci ystyr.*

*Ergee өөrenirinden
Pergee өören.*

Улуу раярга согаань.

Avgus ajnı 13-tyн хунунден 15-тиң хунунге cedir
TAR-ның тuskaj togunnar kelgeninin uluq rаяrь polur.

Xejmer-ool tep attыq piccii ool, adazy Kъzыlda
xuralga paar teeş, peletkenip turganьн тыннаaş, adazy-
dan meni ederttip al tep tileerge, onu adazy cөpşeereen.
Ol ool, adazy-pile Kъзыл хоорajга cedip kelgenner tur.

Бnсаарда uluq rаяrьга, TAR-ның pyгу козуunnar-
ьндан arat connar paza cedip kelgen turgan.

Olar polza, Tьваньн arat conunun kaaş-kaaş yje
iştinde тарладьр coraan тарлальндан хostalган uluq rая-
ьrьнн хунунде podunun nam, cazaа-pile kadь rаяrь-
лаар teeş, kelgenner.

Avgustun 13-tyн хунунде kezee ulus şuptuzu хоор-
ajнн sadьнга pargannar. Аңаа хоорajнн азыльсь, ал-
ван хааксь, сиртаксь conunun polgaş көдеeden kel-
gen arattарнн хураль polган.

Аңаа kizi koncuq хөj turgan. Tьваньн uluq rая-
ьrьнга SSRE polgaş MAR pottарьнн телеelerin corut-
kan. Olar polza, SSRE-nin азыльсь connарьнн, uruqlарь-
нн мurnundan polgaş MAR-ның arattарьнн, uruqlарь-
нн мurnundan TAR-ның arat conunga, piccii uruq-
ларьнга аккь-tunmanьн revolustuq rаяrьн cedirer teeş,
kelgenner.

Ol rаяrьльq хuralga pistin nәмнн TK-зынн cin-
gine sekreteri, arat connun ьnak paaşтыңсызь еş Toka
iletkel кьлган.

Xejmer-ool olurup алгаş, ol iletkeldi koncuq son-
uurgар тыннаp олурган, еş Toka polza, revolustun мür-

nunda Тъвань арат сонун, piccii угуqlарьнь кан-
саар амьдъраp coraань, ТАР-нь капиталистъ енес
онуктар социализм-це ерестиq хөqзур олурарьнь сорул-
галарьнь тугаьн todargaj илеткеен.

Хеjмер-ool илеткелдин иштinden ам yjede ТАР-нь
арат соннарнь культур политii, азыл-агыь амьдърал curt-
талгазы консуq сайзыраан, curtтун yлетпыр-пудырылге,
кооперас, кyразыл-агыь, хөj-ниittини каттышкан евиле-
дери, школарь, емнелгелери, курорттарь, јасларь, тьшта-
ныр саттарь, клуб, кызыл-пулуннарь, кино-сирuu калвар-
ган полгаш podунуq төreen тыл-пизиини кьрнда ном
тептер, солун, сеткyyлдери yндырyp турар теп cyвени пи-
лип алган. Oон агьда нам, areve, pionерни сорулга-
ларьн консуq сонуургар тыннаp алгаш, ам toraan шко-
лага өөренip, pionерге kirip, оон соонда arevecci поор,
оон сөөlyнде нам кезигynyнге kirip алгаш, консуq
шыгыьзы-pile, кадыq ideпкеjлii-pile азыдаар-мен теп
хандь podаттыньр алган. Хурал соонда Кyрyнени Хөq-
зум-Ши Театрынга консуq солун ши yngen, оон соон-
да сонуургансыq оjunнар көрген.

Улуq пайыр yjezinde стадионга аат, мәге полгаш
кыш-культурнун онза солун cyyльdери полган.

Сьскаал поор турда, узар-земелер сонун кыь-pile
консуq cook узур, агаарга парьр хараассьгај ьскаш
кыдыр сургуулдар турган, танкылар консуq сыр кыштуу-
pile сорур турганнар. Revolустуq шерiqнин таяньсь sur-
гуулу, pionерленин, октеccиленин magадансыq оjunнар
полгулаан.

Paшкь Leninniң piccii caш coraan yjezi.

(M. J. Uljanovаның pizeen nomundan)

Lenin paшкь, 1870 сыдың апрел ајның 22-ниң хун-
yнде, Volга зем кыдында Симбирский (амгы Uljanofskij)
теp хоорайга төreen.

Leninniң adazy Ilija Nikolajevic Uljanof podu paш-
кь азыдық coraan полгаш ол yjede тоzunун ulus сьгь-
дыьшкыпньн сургаксыь поор coraan.

Leninniң авазь Marija Aleksandrovna полза, emci
kiziniң uruu, uгаан сарыдық, культурлуq kizi турган.

Ыңсангаş, уруқларын ертемеге өөредип, консуқ культурлуқ азырап сораан.

Vladimir Iljicinin (Leninnin) өзүр келген өөнүн ишти консуқ ертіқ ulus сораан. Lenin ол өақ иштінде ижи уруқдан ріссе, консуқ алғы-кыşкылық, şоваалан, кара-сарық карактық оол турган. Кылаştар егелеерде, роdундан рір сарттык хар ріссе хереезен туңмазы Олја-піле тенге сығыы кылаştар егеleen. Volodja (Leninni рісsezinden саккдыр адааны) теерге, ол туңмазы-піле тенге өзүр келген.

Volodja рагыр, тызерде ыжаар-ла раазы-піле серге тызер ролгаş оон соонда разын иштеге сынмас кыдыр кыşкырап турган. Оон алғы-кыşкызын тыннааş, ulus cedip кеер турган. Авазы оқлунуң ыдын тыннааş, ам-на раазын сыла тызыркен иргі-пе, оон там кызыр оқлум теңек-аарық арраар-іjne тееш, угаан-кут сок сыгырыр кеер турган. Разыннын адаккы кадынга сурттар турган таныр улустарнын сугаалазыр полза, Volodja şала кырынга раазы-піле кеер тызерге, оон şimeeni теерге маңаа тынналыр турар сыве роlgaj-аан. „Ыңсангаş, рістер теерге, ро улустун ро оқлу сок полза, консуқ угааннық, сок полза, суқ теңек сыве роlур роор тізір-піс“—тізір турар сыве. Volodja консуқ şimeenniқ оюн оjnаксаар, сыгырыр, алғырар şimeergeer ерестіқ оол турган.

Авазы Volodjanь реş харлында-ла узыкты, номну номсур турар кыдыр өөредіп каан. Volodja туңмазы-піле иjeele ном номсуур турганнар. Орустуң төөгү тоолдарын номсур, шылыкты суқ şeezilep номсур турар арпарганнар.

Cedi-ses харлында Volodjanь ең-не ынак шылуу полза. „Жадынын ыгы“ тер шылык турган. Volodja ол шылыкты сонуургар номсуур турган:

Kalcaa tenek pajatcuuttu.
Xørengizi udutpajьn tur—
Xarttьga-teq jadьbь canagaş
Xøqlep-le tur, ьrlap-la tur.

Volodja ol şylykty cer-le koncuq sonuurgaar turgan. Ooң koncuq turalap nomcuur tepteri polza, „Piccii uruqlarnьn nomculgazy“ tep attьq setkyyl turgan.

Volodja ojunga koncuq ьnak coraan. Merge-pile cyve xap ojnaar, taqdan cingular, piccii şanak kьrьnga kadyr taqdan turup algaş cingulaar, tooşka cingulaar—cer-le janzь pyry ojunnarnь koncuq sonuurgaar coraan. Volodjannь koncuq tomaan cok tize-taa, tenektenipkende puruuzun toraan minnir, cyve yrep kaaş oozun sazьvas turgan.

Volodja tos carttьk xarlьnda gimnastьn pir tugaar klazьnga kirgen tur. Anaа kired tugajьnda onu iji kьbş turguzunda peletkendirip kelgen turgan. Volodja kicceelge paarda, koncuq orlan kaşpagaj polgaş koncuq tyrgen paar turgan. Pir kattap, kyzyn sook ertten, avazь tonun kedirer teeş køerge, kyzyr Volodja erttenne arlь-pergen polgan.

Volodja koncuq ekki ørenip coraan. Ørenir coruk anaа perge eves turgan. Ыncangaş, ørenir corukka koncuq ьnak coraan. Ørenir cyvege ooң salьnтьbь teerge kajgamcьkтьq ekki turgan polgaş ooң kьrьndan adazь onu ekki ørenir, onaalgannь ekki kyssedir cangga øoredip kaan.

Saa ajьtkan kicceelderni ol ajьtьp turgan şagьnda jak pilip alьr, ьncangaş, razьnga xøj takьrlavas coraan.

Tenektenir, picci tunmazьn korgudar, algьrttьp polurğa Volodjannь adazь podunun kavinedin-ce appargaş, ooң podunun kicceel pizip kaan kьdьraaştarьndan nemes søster ajьtьrar turgan, ьncarga Volodja anaа torulvas-taa xarьlap peer turgan. Ooң, adazь-pile şьdar-aalaar ьndьq coraan. Volodja xøl şьdaraaga paza koncuq ekki ojnaar coraan.

Vladimir Ilijic Lenin piccezinden tura azьlga koncuq turalaar, kezeezi koncuq coraan. Ooң azьldaarьn

ulus kajgaar cybe. Paza ol ы́шкаş, өөренir corukka cerle kajgamсык coraan. Өөренip turgaş сапыр keerge; adazy айттырга, şuptuzunga peş tep харылаар турган. Ынаарда „консуқ екки“ tep temdekti peş tep san-pile temdeqler турган.

Таştыккы тыдarga тырыпaj-la кара-каjгамсык өөренip coraan. Kicceeldin онаalgазын екки кyuussedir, екки өөренip tugajында cyq-le podunun кады өөренip турган өөрынге ylegerin көргyзып турган еbes, харын yстынде өөренip тургaнaрга, teedi surguuldarga pezin podunun ylegerin көргyзып coraan. Nemes, franзы тыдaр өөренip турган surguuldar occuldurup cadaan сөстерin Volodjadan айттырттыр алыр турган.

Volodja консуқ paaştak, ojunzurak, хөqlyq coraan.

Lenin 9 харыындан egelep өөренгеş, 17 харыында Simbirskijniң orttumak surguulun тоозур, консуқ екки өөренгеş, алдын temdek-pile şannadyр yngen. 1887 сыда Lenin өөренip турда, ооң ынак аккызы Aleksandrны, хааны өlyrer tep турган corukka кириşкен teeş, хаан азыр өlyрген. Ol coruk Leninge консуқ perge pajdal poop турган.

Lenin orttumak surguuldu тооскаş, Қазаның teedi surguulunga кирип алгаş, өөренip турда, revolustuq азыл кылган teeş, ol surguuldan yндырыпкен. Оон soonда Lenin podu өөренip, revolustuq азыын оон songaar ulam тындыдыр egeleen.

Paşky Stalinnyң şkola nazыlyq coraan yjezi.

Pugy telegejniң tarlatkan arat соннагының ынак paşkyзы Iosif Vissarionovic Stalinnyң şkola nazыlyq coraanындан peer pezen хире сыл еrтен. Ынаарда Kavkaska şазының ege şkolazyнга, ном sugar saadaan egin азыр cyктеp алган coruur piccii оол corup coraan.

Ol polza, sаррык кылыр аştak-pile хер-cuur kadajыны оqlu tur. Ol polza, Stalin ol cybe tur. Podunun оqlu өске оoldardan tudavajын екки corzun teeş, ol оoldun ijezi jaдыр polza-taa, yrgylycy oraldazyр sagыş covар coraan.

Iosif Vissarionovicinin xevi yrgylcy arıq coruur polgan. Kək tonnuq polgaş pedik ezektiğ idiktiğ coruur ool coraan. Ol polza, kidis şıarazıynın adaan-dan omak sergek kara karakter xəqlıy-pile tozuranaıynı turar, xoldarınga arğır kaan pora xol xarıtarı ke-dip alğan, moınunga kızı moıun-oraarığ coruur ool polgan. Ol kızı moıun-oraarığın paraanın kergeş eş-teri tıkka ırak cerden tanır kaar turgan, olar polza:

—Pistin Soso corup olur!—tep alğırıkaş, utkuştur mannaızır-la kaar turgannar, cyge teerge, şkolacıylar ol oolga koncuğ ırak turgannar. Soso koncuğ sergek, mege polgaş lapta tep oıunnu onza oınar pılr ool tur-gan. Soso ol oıunga ekki oınar ooldarı şılıp ar pılr turgan. Oon pelyu oıunga yrgylcy tıleer turgan. Paşkı Stalinın pıccızinde cassıdır adaan adın Soso tep adap turgan tur.

Sosonun kızı pəs-pile kılğan saadaanın iştinge əredilge nomnarı-pile kadı kezeede pır-le nom sıdar turgan: Ol nomnu Soso xostuğ şagında koncuğ son-ııngar nomcıur turgan. Soso ta ceze nom nomcaan cyve-ıınaan! Udaıanda-la şkolanın nom saında ol oolga solun nom cok appargan, ırcaarda, solun nom-narı sadıqdan ar turar appargan. Ol ool nomcaan nomnarının iştin ekki pılr polgaş tıkka xəj solun cyılderni cugaalap şıdaar turgan. Sosonun cugaazınga uluğ ulus pezin ırakşır tınnaar turgan, ılangıja kır-gannar polza, kandığ pır solun cyıveden cugaalap kər-em tep Sosonu tılep turgan.

Soso-pile kadı ərenip turgan oon pır ezi uluğ sırk pızınga curttap turgan, ol uluğ pızının xer-iminin iştinde kazanakta cem kılır cerge Soso ada, ijezi-pile curttap turgan.

Oların ol curttap turgan ceri cuttuu koncuğ cer turgan, cıl tize: ezil mırınaj-la xerim iştinden kırı—cangıs-taa teptiner cada cok, şalazın tuııbu-pile sıskır-kaan, songazı karangı pıccıl-le sırk peer cer turgan.

Oon kadı ərenip turgan ezi paj kızının oqlu tur-gan. Ol ezi pır xın kaas-taa kattap adaan-ce mannar

padь kelgeş, ol tar kazanak-ce kire mannap keer turgan, ьндьq polza-taa, ɵry podunun olurar uluq razьn, ьn-ce Sosonu koncuq-la xaaja kiirer turgan.

Soso uluq paj razьnnarga kirer xɵnny cok coraan.

Gori tep piccii xoorajьgasta şkolalar evesş polgaş pajlarnьn uruqlarь jadьь uruqlar-pile, arga-cadaarda la kadь ɵerenip turgan, ьндьq polza-taa, pajlarnьn uruqlarь jadььlarnьn uruqlarьndan yrgylcy tuskaj corup turgan. Soso „jadььlarnьn uruqlarь-pile“ kadь coraan polgajaan.

Iosif polza, ɵskelerden artьk piliqliq polgaş pir tugaar ɵerenikci poop turgan, ьндьq polza-taa, podunun piliinin artьk uluun ɵske ooldarnьn murnunga kɵergettinmes polgaş maktanmas coraan. Iosif podu, ɵerynge koncuq ekki eş polgaş araj sula eşteringe yrgylcy tuza kɵgyzyp coraan. Ol eşterniң podalga podaarьnga tuzalazьp, olarnьn-pile kadь telegej curuu curup ɵerenir turgan.

Ol yjede şkolaga curuk ɵeretpejin turgan-taa polza, Iosif ekki curukcu poop turgan.

Pir-le kattap cajgь тьştanьlga yjezinde Iosif podunun eşteri-pile xoorajdan taşkaar agaarlap ojnap corup kaan. Anaа ezi purgan tugajьn cugaalaarga, Iosif ьt cok тьnnap olura, sɵolynde:

—Pisti megelep turarlarь ol tur, purgan cok polvas-ijik-pe... tep cugaalaan. Ezi pat-la kajgap tur; ol ezi ьндьq sɵsterni kьmdan-taa, kazan-taa тьnnavaan kizi tur.

—Soso, cyny cugaalaj tur-sen?—teerge, Iosif turgaş:

—Pygy-le амьдьral мьрьnaj-la ɵske janзь тургузуqliuq polur cyve tur, purgan tugajьnda cugaalap turar cyve şuptuzu mege cyve tur tep pilip aлыr-señ—teen.

Iosif on peş xarььnda şkolanь tooskan. Iosif şkola toozup ynerde şьlgaldalarga onza poop şьlgaraan polgaş maktalgaьn xuuduzun algan. Ol yjede maktalgaььq xuudustarnь cyq-le ьзьguurttannarnьn aзь-tɵlynge peer turgan, Iosifin adazь polza, sarpьk kьlyr kizi turgan polgaj.

Октявнынъ къзы тугу.

Октявнынъ къзы тугу
Октаргайга пыргеер кеерге,
Куурумсу мангыстарга
Кулдандыры тарлатпас тееш,
маадылыг хурезиринин
Патпас хуну унур келди.

Азыраткан ававыс-тег
Ассылыг раскъвыс Ленин
Оскаландан уштунарыны
Оттуг тугун хиискидип,
Сыргал теештин хурезиринин
Сырк орун айттыр перди.

Ergeletken ававыс-тег
Enereldig раскъ Stalin
Сыргаланныг өөрышкылыг
Сылыг, тодуг куртталгань
Karak cetpes talaj ыскаш
Kadыр тонмес кылыр перди.

Telegejinig arat conu
Teski сыры сыскаалгаштын,
Cettikpejin kyzep coraan
Setkil polgan SSRE-ni
Tajзынарны кыга pazar
Tajга тащ-тег пыздаалы!

Нојавнынъ 7-де Къзы хоорайда.

Мен нојавнынъ 7-де Октавр революзунунъ райы
сыскаалыныг ујезинде, Къзы хоорайга седи-перген мен.

Ол уједи Къзы хоорайныг кайнаар-таа көерге, шупту
къзы-саят рооп алган турган. Улуг-улуг туктар разы-
нар кырында киискидип каан, къзы-къзы лоzunарныг ра-
зынарныг ишти, тащтында азыр каан турган.

Oktabrның şölynge хөј соң сьскаальр алгаş kelgen, lozun-pile kaastар, рааштыңыларның суруктарын telger каан, intir кьрында TAR сазанын полгаş TARN Төр Комитединиң кезигүннери Октавр революзунун узур-тузанын tugajында полгаş Тьваньн хөдзуур сорулгазынның tugajында lozunнар сальр, хөј араттарга рајьр седирип турган. Советтиң онза солун ьрларын radio тамсыстыр тыннап турган-мен. Солунун кансаар ону.

Pionerlerniң сандььзь суук маşиназында олургулар алган ьрлаşкан, хөдleşкен, „Тьваньн аныяк каадьрларь telgerezin! „Ura“ теп lozun октавр согур турганнар.

Сьскаал роор турда, сьскаалдын тиринга араттын революстуқ шерии консуқ караş кьдыр сьскаальркан, тизип каан суве ьшкаş караş пар сьткан. Оон соонда хоорайыннын pygy curtтаксь сону, şkolaccьлар, pionerler полгаş араттар пөлык-пөлык кьдыр сьскаальр алган, ьрлаşкан, ураалаан согур турганнар.

Оон сьскаал тараан. Кезее арпрган. Кудумцулар сайьылган херелинге консуқ сьрьк роор турган. Оон кино театьрга парган-пис. Анаа Ленинниң tugajында консуқ солун кино-сурук көрген-мен. Ол кино-сурукка Ленин раşкьнның pygy-ле рајдалын көтүр консуқ өөтүр турган-мен.

Ол сьскаалга көрген, тыннаан суылдеримни сер-ле utpas-мен. Ол tugajь ургылсу менен сагызында согур согуур тур.

Songu Poljuska polgan uluq рајьр

(Sovet Evilleliniң маадьрь I. D. Pappaninның Poljusta теп номундан).

Nojavr ајьн 7-ниң хунынде Октаврның Socialistьк Uluq революзунун сееви сьл полган ојун. пис pygy curtтубус-pile кадь рајьрлар ерттирген-пис.

Sal cylyur pizekterivisti şальр, savannың көвуу-pile арньвьсть сагаşтын салдарвьвьсть cylyзур алгаş, odekolon-pile сьт киір сақдыньр алган-пис. Ол хун пистер пир-ле тугаар јозулуқ цунган тур-пис.

Pister kezee arьq siliq poop algaş najьrlaar „stolubustu“ tolgandı olurgulaan-pis. Xөj cem ovaalar кааньльн хараазь-pile „stolubus“ pustup parьp tyşken. Ol „stol“ кьынга cer-le cyu cok cybe teer! Iji janьz cergenin konfet, xojudup kaan syt, kadьrgan pьştak, poova talgan teeş oon-taa ьnaj харьн rajьrga şьqьzarp cьtkan pir porvak tort tep amdannьq talganьвьs-taa par turgan.

Pister ertenginин peş şakka cedir najьrlaaş, udup cьtkьlap algan-pis. Oon pister 9 şakta turup kelgeş, talaş-pile şaj iz-tьrtьp al-la, Moskvavьstь tьnnaalaar teeş, tyrgen-ne radioga paardьвьs.

On şak turgan.

Oon tьnnaarьвьska, Spastьn suurgazьnda şaktьn kakkань tьnnaaldь. Ыttaşrajьn pot-pottarьвьs-ce көryş-keş kylымzyrep olurduvus.

Krenkel turgaş:

—Oozum, oozum!—Voroşilof, хар ynypty—tep сьмьrandь.

Voroşilof Кьзыl şөл-ce хар ynyпken. Voroşiloftun aadьнн tujuunun taazьn pezin tьnnap tur-pis. Voroşilof şeriqlerde cede pergen, „Ura...“ tep cir-şon tyzerge хөqzymny ojnadь pergen. Tankьlar kazьrtkajьнp, uzar-xemeler xirinejnip-le yngenner...

Lampa karangьzьmaar хьp turgan polgaş majьgn iştinin сьль tikten kudu graduska turgan cybe, pister pөle olurup algaş, Moskvadan tamcьdьlgань tьnnap, харьн-taa pygy-le arat con-pile Кьзыl şөлde turgan ьş-kaş podattьнp olurgulaan-pis.

Oon soonda pottarьвьstьn сьskaalьвьstь кьldьвьs: Paazьnga men SSRE-nin tugun tudup algaş coraан-men, meen soomga Şırşof, Krenkel, Feodorof olar lancьь-larьn tutkulap algaş corup coraанnar.

Pister, eş Stalinнн curuun curup kaan tuktun adaanga сьskaalьp algaş, corup olurgan-pis.

Oon men turgaş:

—Pister ырак cerde-pis. Ындық полза-таа, төreen curttubustan адығываан-pis. Төreen curttubus, pygy arat conubus piske ырак полғаş pisti saktыр podap turarlar. Şimcep coruur тооş кығында pister полза, pygy-le arat connar-pile кады, uluq рајырънь өөгуşкылуq рајырълар turar tur-pis—теp торсу cyве cугааладым.

Анаа pis raketti адыр ундырптериске, таас кыдыр сазыгаş, хыр уне перген. Оl полза, uluq хундылейдиq рајырга pistin cedirgen рајыръвьыс tur.

Омак теp ыдывьыс раза екки рајырълар ертирген. Омакты мајғын іштеге кыжыгыр екkelgeş, kizi pyry-le pir-pir porvak şөјунды іштеге sup каан еет пергилеен-pis. Омак онu cip todup алғаş, an keziniq кығынга сыткаş uduj перген.

Pister radio saňga olurup algaş, ыraktá polgaş ынак Москвaвъсть тынар, yr-le olurgulaan-pis. Ol ojde ulustun сыскааль роор erttip turgan cybe:

Men aas-keziktiq poldum.

Ро сыьн Oktabr revoluzunyn cedişkinnerin pir tugaar көргеş, кансаар-таа аај-сок амьрап, өөгүр тур-мен.

Men aas-keziktiq poldum. Pister am Rumьnnьn kargьstarьngа tarlatpas polgan-pis, şuptubus sovettin uruqlarь polgan-pis.

Am podubustun төreen тыльвьс кьыңга pygy ert-temnerni өөreniribiske, koncuq pelen роор турар. Ын-сангаş, aas-keziktiq polgan-men.

Pisti xostaaş, саа амьдраль тырсыр перген—Кьзыл şeriq telgerezin!

Bessaravinin aas-keziktiq piccii uruu, төрт tugaar klastьn өөrenikcizi **Iija Erenenko.**

Leninniң şьнь

(Belorus ulustun toolu.)

Kөdeege iji альşкьлар curttap corup turgan cyben-irgin. Olar cer андарьр, карак-kulaanьn сазьн кара cerge төр, oorga төзүн ыstadьр coraan cybe tur. Olarьn ынар coraaş тарьр алган piccil taraazьn азьрап алган кааş мальн рaннар ылаар алгаş, ооң орnungа cuduruu-pile oorgazьn-ce uldap turgaş, ol uldap etteer coruk-pile төлөп туруп tur.

Iji альşкь curttap kelge-le, iji-pir-таа сыл евес, та ceze, та кааş сыlda ынаар curttap kelgen cybe. Teskin-dir tolgандьр көрүп көөрге, өске аşşактар paza-la ынаар curttap турар роор tur еves-pe.

Альşкьлар өскенин кьыңга азылдар peerinden хал-аазьрап аныоqьна перип turlar. Ынсангаş cybeniң şьньн тывар teeş. Orus ораньн pir кьлдыр kezip corup каар төр pargannar tur.

Ajnъ ajъ-pile; cыдън cыъ-pile corup keep-turlar eves-pe. Şьjaan am, ol-la corup coraaş, uluq turlaq cerge tavarъp keep tur. Ooң tal orttuzunda pan pazъnъ-pile taş xyree turgan tur.

Альşkылар podанъp turup-turup,—„Manaa kirgeş, cybeniң şьnъn ajttъp koreeli“—tizip turlar eves-pe.

Turlaqqa corup olurarga, tergelіq aattъq pan-feodal ydur corup olurup tur.

—Суу мьндъq irejler-sler, kajъn keldiner, kaj par cor-sler, cуny tilep cor-sler?—tep pan мыncар ajttъp tur.

Альşkылар тургаş:

—Jadarap tyrep, mungaqdap curttap-la coraan ulus-pis. Am cer-le мыncар curttaar arga cok poldubus. Cybeniң şьnъn тыppajъn tilep coruur ulus-pis. Onu kajъn kancар тыp алынга pisti өoredip көrem pan,—tep харълар tur.

—Харън кандъq poor, pir eves kyzekseer polзунарza cybeniң şьnъn ajttъp pergej-le-men, oоң sadъzъnъga menee azydap peer appaar tur sler—teen.

Альşkылар cөpşeerеп turlar. Cer andаръp, karak-kulaanъn cазъn төp azydap-la turgan, azydap-la turgan. Cыl аşkan. Panga cedip kelgeş:

—Cybeniң şьnъn kancар тывар-pis, am өoredip каар көrem pan—tep keep cugaalap turlar eves-pe.

—Харън am ро ыkазыl, sler kezeede-le piske, pan-parga, azydap perip coruur-sler—tep харълар tur. Альşkылар тыкpyrgylepkeş paza-la corup каар turlar.

Ajnъ ajъ-pile, cыдън cыъ-pile corup keep turlar. Ol-la corup coraaş pir көerge, lama turup turgan tur.

—Cybeniң şьnъn kajъn тыварыl pisti өoredip каар көrem, paşкъ—tizip turlar eves-pe.

—Харън кандъq poor, cybeniң şьnъn slerge men kudaj хаанынга tejlep calваръp тургаş, тыp-la pergej-men, oоң sadъzъnъga menee azydap peer appaar tur sler-ijin—tep lama мындъq polgan.

Альşkылар cөpşeerеп turlar. Azydap-la turgan, azydap-la turgan, karak-kulaanъn cазъn кара cerge төp-le turup turlar. Cыl аşkan. Альşkылар lamaga cedip keerge, lama cugaalaan tur:

—Ekki-le aзылдааş, purgannъ kilennetpener, slernin tilep coraan ғыннар po tur—teen.

Альşкълар тукпурупкеş paza-la corup каар тurlar.

Olar ol-la coraaş, sadьqсыга cedip keep тurlar. Sadьqсынъ көerge, pijeegi pan-pile lamadan-taa арттык сооп polgaş paj роор tur еves-pe.

—Cybenin ғыннъ тыррайн tilep coruur ulus-pis. Onu kajьн кансар тыварыга pisti өoredip көrem, sadьqсы—ter тurlar.

—Харьн ам кандьq роор, cybenin ғынныга slerni мен өoredip-le каaj-мен, оон sadьзынга менее азыл-даp peer appaar tur sler-ijin—ter sadьqсы cugaalaan.

Альşкълар сөрşeerep тurlar. Paza-la eegi-tөзын шаq-zajттър, оорга-mojnun ыстадыр-şьладыр азыл-даp-la турup тurlar.

Ol-la азыл-даp тургаş, pir сы-таa cetken турда, туң-мазы cugaalap tur:

—Cybenin ғыннъ тывар ter ам moon ыңaj-таa par-vas-мен, jaды tyremikkejnin ғынъ өртtemcej кьрында cok cybeni cyzyn tilep coruur ыңaj—teen tur еves-pe.

Ынсагаş-la kyzyr er, cyzy роор, көdee турлаан-ce tedir pazьp cedip keep tur. Ынсаарга, аккьзы кьзымак kizi polgaş cybenin ғыннъ тыррааза tedir eep canьk-savajьн, caaskaan fabrik eezi kapitaliska paar teeş cor-utkan.

Fabrik eezi kizi pandan-taa, lamadan-taa, sadьqсы-дан-taa арттык paj роор tur. Аккьзы ol fabrik eezi ki-zee азыл-даj perip tur. Ынсаарга ol fabrikka хөj kizi азыл-даp турган cybe tur.

Olar тыкка yr азыл-даp турган cyben-irgin. Төзын шаqzajттър, оорга-mojnun ыстадыр-şьладыр азыл-даp-la турup турганнар tur еves-pe. Ol-la азыл-даp тургаş, cana pergen оoldun, аккьзы pir kattap-la тужуккаa cugaa тыннар tur.

Karacangьs-la kizi par, ol kizi—cybenin ғыннъ paza pilir. Ol kizini Lenin ter адаар, ынсаарга, оон cogum турup турар ceri songu cykte Piter ter хoorajда турup турар cybe—ter cugaalazьp турганьн тыннар tur еves-pe. Аккьзы ol attь tokтаадыр алгаş, ol kizini tilep cor-up perip tur. Тыкка-la yr corup, ta каaş хонup, ta ceze

aj ištinde corup kelgen cybe. Piterge cedip kelgeş corup coraaş, pir aзыльыга uzurazь perip tur. Ol aзыльындан tujukkaa ajтырган:

—Мында Leninge kancap tuzup polurul?—tep tur.

Ынсаарга, темгизи paza tujukkaa cugaalap tur eves-pe.

—Peer corup olur, men tuşturup kaajьп—tep tur.

Ынсааргаş, pir-le pazьыга cedip keep turlar. Tes-kindir tolgandyр көөрге, nom tepternin хөйү-таа консуо роор tur. Pir kizi kirip keep tur, ketken хөви ындьо консуо каас кожа-таа eves, ындьо polza-таа арьо silii консуо kizi polgan cybeң irgin.

—Ekki pe, eş. Solun cyu turup tur?—teen.

Cybeniң şьпын kancap tilep coraanьн temgi kizi cugaalap perip tur. Lenin oon-pile тыкка yr cugaalazьр, fabrikтың curumunун, көдеенин jadyьларьнын tugajьн ajтырган soonda cugaalap tur:

—Sen-таа сөр кьлган tur-sen: fabrikка cybeniң uzurun cyuden-таа artтык ekki pilip алыр-sen. Sler onu ында xolunarda tudup turar polgaj-sler. Ынсааргаş, pang-а-таа, sadьоцьга таа, fabrikanga таа alvadatpas төледе, азыльынын şьпы teeş хырезирин, paza pajларьн polgaş хаань сьвьрьр undyrypterin Lenin temgizinge cugaalap perip tur.

Temgi kizi fabrik-ce tedir cedip kelgeş, өskelerge Leninniң şьпын cazyт sөs-pile cugaalap egelej pergen. Pireezi cugaalap turda, on-şaaзы тыннар, on şaaзы cugaalap turda, cys-şaaзы тыннар turar мындыо polgan. Ынсааргаş-la Leninniң şьпы өrttemcej кьрыга тарар catty pergen tur. Leninniң ol şьпы fabrikтар polgaş көдее turlaqlar kezip тыкка yr corup kelgen. oon ol şьпы aзыльың, taraaccьnnарнь temissel-ce хөдeldirip undyryp-le turgan. Ынсаарга, 1917 cыдың oktavьrда ol şьпын telegej кьрыга tynmyredir carlap undyrypken tur. Aзыльың, taraaccьnnар polza, pomeşikтерге polgaş kapitalistарга udur kam-xajьra cok tajьп-ce aattanьpkan tur eves-pe. Ынсаарга, olарнь Lenin podu eң teere tuzalak-cьзы Stalin-pile paaşтар corup turgan tur eves-pe. Ынсааргаş, Leninniң şьпы Oktavьrда potlanьр tiileen.

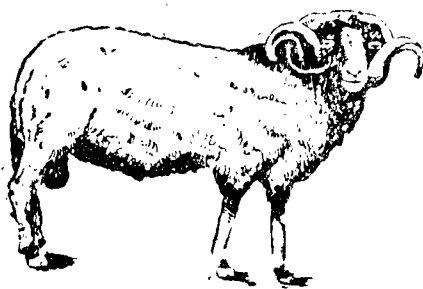
Oorttan peer-le aзыльың, taraaccьnnар polza, pannар

polgaş fabrikannarga azylrap pervejin, eegi tözyn şaq-zajtrajyn, kara cerge karak-kulaanyn sazyn tökrejin, pottarınyn fabriinin, pottarınyn cerinin polgaş pottarınyn amьdralınyn eezi pottarь poop turup keldiler.

Хойнун азь.

Pir arat eonyn uruu ceergenner coraaş, uvazь хой cemgerip turganyn көргеş, хөл-сок magadar caraaşьньр turgan.

Ol eonyn kazaazь. polza, tyt-pile razьngьlaştьr kьlgan, songalarььq, angь-angь өreelderliq, ylegerliq kazaa turgan. Eonyn eezi aştak 300 akşa ceeli algaş, ol kazaanь caaskaan tudup algan cybe tur. Ol kazaa maldьn uduur cьdarьngа, cemneniringe koncuq taarьşkan polur tur.

Temgi uruq өөнге kirip kelgeş, avazьngа:

—Uvam хойlarga sigen kaap peerge, хойlar teerge, cij-le peer tur-ijin, avaj: Pistin kazaavьs koncuqla ekki kazaa tur, avaj, kizi-taa curttap polur tur-ijin — tep cugaa-laan.

Авazь олургаş:

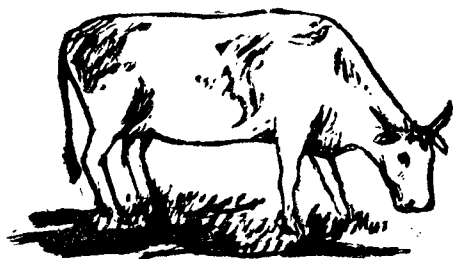
—Ol polza, ylegerliq kazaa tep cybe tur-ijin, uruum—tep cugaalaan.

Yleger tomaktar:

*Inektiq kizi todьq,
Хойлуq kizi kaas.
Өşky anajььq,
Ool adalьq.*

Uruqlar, Şokkar-ak tep pьzaaњ kancaar kamgalap alğanı.

Meen akkыm Tiinmejniń şokkar inee par cybe. Ol inek caskaar saјып төгyp ap tur. Ooп oқлу kara kulakтьoқ, kara kudurukтьoқ ak pьzaa роop tur, ol pьzaaњ Şokkar-ak tep adaan.

Men ol pьzaaga kancaar-taa aaj-cok ыnak turganmen. Pьzaa meen canьmга teşkilep cedip kelgeş, meni сыттар тургаş, ijeziniń canьн-ce хальр-la каар turgan. Men ol pьzaaњ азырар, суoға tyгyn cyр, азаар turganmen. Ынсаp тургуземce, pьzaamньп караа аарьј pergen.

Şokkar-ak paazyп saјьp-la turar, aарьoқ karaandan caş төkтыр-le turar мындьoқ арпарган. Tiinmej akкьмньп кьрган авазь пар. Ol кьрган авам олургаş: „pьzaaњп караан-ce тустан уруптунар, ыпсаарга toraan ekkirij peer“—tep cugaalaan:

—Cok, ыпсаp polvas, Şokkar-акть хилincektevesmen. Аарьoқ малдь emcige cedirip emnedir tep pistiп раşкьвьс айткан cybe—teeş, хoј кадарьp coruj parganmen. Хoј кадаргаş келиримге, Şokkar-ак tep pьzaamньп карааньп сазь мыьнај хөл-cok, аарьпньр турарь конциoқ polган. Ooп akкьm Tiinmej-pile ijelee pьzaавьсть мал emcizinge арпарган-pis.

Emnelge ceringe cedirip келиribiske, pьzaaњп караан cyр, саар em-pile emneeş, tus-pile emneen tugajьнда, хөoryккьjньп караан-ce cyge tus urup хилincektep turgan-sler tep Tiinmejni attьньр turgan. Pistiп кьрган ававьс, pis cok ceribiske, ol pьzaaњп караан-ce tus urup „emnep“ turgan polган. Ooп pis кьрган ававьска ыпсаp polvas tep cugaalap pergen-pis. Кьрган ававьс, şьп tur ooldарьm, pilbeen tur-men—tep cugaalap pergen.

Em-pile kaaş kattap caap emneeriviske-le Şokkar-aktın karaa cygeer poop, səəlynde mьььnaj kadьk ar-pargan. Piccii uruqlar Şokkar-aktь ьndьoј janzььoј kamgalap algan tur.

Maadьrььoј coruk.

SSRE-de Oktavrььn Sosialistьoј Uluq revoluzi tiileen soonda xamaattь tajььььn kajgamcьkьoј maadьь Nikolaj Şorska pir tyne koza turgan suurdan piccii ool mannap cedip kelgeş:

—Akkьm Şors, pistin suuruвuska, taartta ertten, nemes kargьstar kelir tur!—tep algьrdь.

ьncaarga Şors, tьrtten partizannar cььp algaş, tajьььnarga uzurazьь-pile ol suur-ce xap corupkan.

Partizannar ol suurga xap cedip kelgeş, taraaccььnarga poocepsek taradьp pergeş, razььnarga caşьp cьtkьlar algannar.

—Şors akkьвьь kajnaar parganь?—tep taraaccььn ar ajttьrarga:

—Mananar adь, er tagaa algььp egeleeri-pile kadь-la Şors teerden tyzyp kelir—tep kьzьl partizannar kьzььp cigaalazьp turgannar.

Cyq-le taң adarь pilek-le, ol suurga nemes kargьstar cedip kelgen.

—Piree, iji, yş! Piree, iji yş! tep komandь тььnalьp-la kelgen. Nemes kargьstarnьn rota şerii suurnun ortuzunga cedip keerge, şuptu cyve şimeen cok, şuptu ulus udup cьdar, cadaarda ььt rezin eerves mьndьoј polgan. Xep-xenertten er tagaa ььdь pygy suurga тььnalдыr-la—ku-ku-re-ku-uu!—tep yndy. Er tagaa algььp-kan soonda-la, pooc teerge, oon, moon tazьrtkajьь-la pergen, nemesterni pygy-le talazььndan—songalar karaktarььndan, kazaa artььndan, razьь kьььndan ook, granat-pile xьme urttundur-la adьp turgan. Şors teerge, konga azьp kaan razьь kьььndan pulemot-pile casrajьn poolar-la cьtkan.

Nemes şeriqler teerge:

—Pyzeeleeşkinde kirip kelgen tur-pis! Tьььnar kamgalanьnar!—tep algьzьp tevidep turgannar.

Nemester suurdan tezip yner teeş, kajnaar-taa uq-lanьrga-la cer pyryzynden-ne ook тынајньр kelir poop turgan.

Eres-tidim partizannar nemestin rot şeriin cыca şapkaş, pottarьньн turar cerin-ce corupkannar. Ынцаар-га, partizannar-pile kadь pezen en teere polgaş tidim erler suurun kaqgaş, corupkannar.

—Pygy tajьnnarnь Украјьндан yndyr сьвьргьзе cedir xyrezir-pis—tep. kajgal erler cugaalaşkaş, otrjadь-pile kadь caa tulcuuşkunnarga peletkeniri-pile corupkan-nar.

Poldunmaan.

Pir kolxos Lorka tep attыq pe sadьp алган. Lorka кьзы-kula өннүq pe turgan. Ooң kulunnarь yrgylcy-le koncuq caraş, cygyryk, ugaannыq polur turgan. Lorka-га pygy kolxoscыlar, ыlangьja piccii ooldar koncuq ьnak turgan, Lorka, сььq razьn-kazaa iştinge, tuskaj cerge turgan. Lorkanьн turar tuzu piccii songazьgaştыq turgan. Udaваanda Lorka kulunnapkan. Piccii ooldar teerge, songazьgaş tuzunga cedip kelgeş, Lorkanь pol-gaş caş kulunnu xөл-cok sonuurgap turgulaannar.

Xoralakь Dolgunof tep kizi kolxostuң xeree ekki corup turarьн көргеş, канcaar-taa aaj-cok xoradap tur-gan. Ынцаangaş, Lorkanь oorlaar tep podap алган. Kol-xostuң ьттarьн podunga eeldirip өөredip, сөөк polgaş cem артьнсьзь каар perip turgan. Ыттar өөreni pergen polgaş eerip tutkulavas appargan.

Dolgunof канcaar-taa aaj-cok karangь тынny şilip алgaş, aattar kazaazьnga cedip kelgeş, şooccanь şөjбек temir-pile yrej kagaaş, mal turar cerge kirip kelgen. Lorkaга cedip kelgeş, cygenneerinin kajьзь corda, Lor-ka korgup kulunun kamgalaaş, тыvureezinnii-pile kiştееş, xana ortta ськ кьдьr tepken. Ol yjede kulun koza turušta turgan. Ol kulun ijezin тыннаaş, аңaa харьь кьдьr өөryşkylyu-pile kiştepken. Aat kadamcьсьзь: mal-damь cyu тыvuredi perdi? teeş, kazaazьnga mannap cedip keerge, askь азьттьна pergen turgan. Aat kadamc-

сьзь medeeler undyrupter ortta, хатък kolxoscular маң-
назыр cedip kelgenner. Тең кьрсьр алгаş сьзьдыр көөр-
ге, Dolgunof pulunda кьстьна перген турган.

—Мьнда суну кьльр тур-сен?—teerge,

Dolgunof суну-таа сугаалаар аажьн тырражьн тургаş:

—Lorkaнь көөр teeş keldim—teen.

—Maldь tyne keep көрвес полгаş şooccaнь угер
kirves-le polgaj—teeş, Dolgunoftu ol-la ceringe tutkaş,
ertteninde хоорай-се corutkaş, şyugyge şilcidip перген.
Dolgunoftuң хоралаксь podaль poldunmaan.

Xyler-ool суну pilgenil.

Kys şaq cedip kelgen turган. Арьоларда ьжаşтар
pyryzy, ховуларда oot-sigen sargaрьр egeleen.

Xyler-ool torlaa tuzaa kezер teeş, аалындап унгеş,
хову kezildir кьлаşтар пар сьдарга, хагаганьық хову
orttuzunda pir аşşак iji aattь козур алган сер сарьр,
andazьньньн ьдь хььрткажьн турган.

„Kandьық аажьық аşşак poor, азьл сиримун pilves,
kuzyn taraa тарьр, cerin аңдарьр турар. Cазьн кьльр
cybezin kuzyn sookta кьльр, ьндық cybeni кьм көзур
coraan poor“—теп podap Xyler-ool cede пергеş:

—Cerni kuzyn carar, slerniң саьңар ьндық-ре,
irem?—teen.

—Cybe pilves piccii tur-sen: am-таа сер тарьлға
азьль-pile таьşраан тур-сен, мурнунда тыва ulus şooluқ
taraa тарьр corbaan cybe polgaj. Piccii taraa тарьр cor-
za-таа, pedyun pajdal-pile тарьр coraan. Am po yje-
niң polbaazьн erttem şincilel jozugaар cerni kuzyn аң-
дарга, тарааньң сазьн ertte yner talazь-pile pol-
gaş caşpaп, pok sigenner cok, уnyzy ekki азьктық
polur tur. Pir eves, cerni сазьн аңдарар polza, taraa
orajttap yner polgaş caşpaп, sigenniң тазьль өлвејin,
taraa-pile кадь унур келir, ьncangaş, тарааньң уnyş-
tyzydy kudulaар, caşpaп, sigenniқ polur coruktар oon
yner polgaj—теп cugaalaан.

Оон ыңай сerni kuzyn аңдарарга, ук сер сьтсааҫ, кьзын туҫкен хар сазьн сер-се хань синер, сер ҫык полур, сажьн тараа кааңга альспас полур. Ол сорук тараа упузынге тузальо, тарааның семизи екки полур.

Kysky тараа сулур альҫкькьндан хостальр төгерген соонда, азыл хостуоҫда, сerni сарьр peletкер альрга, сакь тарьганьн азыль ciik пелен. ҫаркьн ertter.

Kuzyn aat, ҫарь рара semis куҫтуоҫ полур тур.

Ысцангаҫ, agronomnar сerni kuzyn аңдарьр сарьр альрга, сер тараалаң азыль турген хөоҫуур, оон азыль улуоҫ полур тер сугаалар турарь консуоҫ ҫьн суве тер pilindirip таьлььылаан тур. Ол кизиниң сугаазьн Хылер-оол консуоҫ оваарьтсьль-pile тынар pilip алган.

Хылер-оол полза, кандьоҫ-таа кизи тараа тарььр серин кuzyn peletкер альр полза, тузальоҫ азыктьоҫ полур суве тур тер pilgeҫ, ол tugajьн улуоҫ-таа, picce-таа кизиге сугаалар perip соруур аргарган.

Аңсь.

Oot-sigen, сессек-cimis ҫаоҫда-la кадьр калган. Ыжаҫ пурызу рара-la тызыр калган. Murnukku сьльоҫ орган-се canar куҫтар рара сана pergen. Мындьоҫ раьдал полза, kys тызе pergenin көргызер суве тур.

Pir-le kattap аңсь Coduuzuk сьлгьзын хавььр сор-ааҫ, өөңге kirip kelgeҫ olura:

—Өске азылдар ҫулуудан тур. Taartta аңнар көөр тур, оон-pile кадь maldьн хоральоҫ таьлььыль полур рөру-pile temissel сорударь сугула роор турар тур, мен аңнар кедер сьтсак idiimniң ulduңun көктер перем—тер сугааладь.

Kadajь olurгаҫ:

—Ысцал харьн. Ам суну кьльр роор, idiinni көктер, хөректеезинни ilip pergej-men-aan — teeҫ, хода ҫажьн kutkaҫ, тавакта talганьн ар pergen.

—Суук кында ассанын сымчак идиин екkel, ол-
lum, ассанын херекселин төгерип pereeli—тер оолу
pioner Soruk-ooldu ijezi ажылаан. Coduuzuk аалынын арт-
тында uluq көк сыны аңнаар tugajын podаныр, poozun
аштар olura:

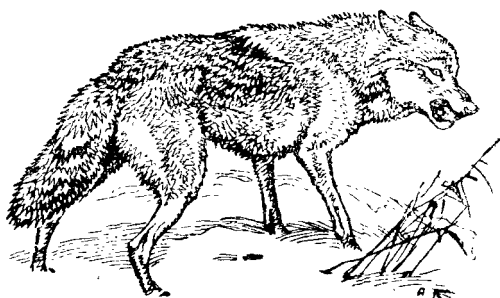
—Taartta kezee eet tyler суону peletkep olurar-
sler—тер paaštaktanыр, kattыр cugaalap olurgan.

Soruk-oolduң авазы таараныр egeleen.

Soruk-ool kysky азылдар tugajында solun cyylдер-
ni solunnar іштинден ada, ijezinge nomcup perip olur-
gan. Coduuzuk тер аңсы taartta аңнап yneringe pelen
polgan: ciik хевин, poozun, saadaan, oogun polgaş es-
ke-taa cyylдерин ыjak кыдыр peletkep алган.

Tangaar ertten, таң paaзында, Coduuzuk tura хал-
ааш, poozun cykteeş, saadaan азынгаş, өөндөн yнyp
keerge pыскан хар сааркан polgan.

Coduuzuk аңсы, саа cagan ханын кыры-pile, аалы-
нын арттында көстүр сыткан Tongul-tajga-ce ciik-ciik
кыдыр pазыр yнypкен. Tongul-tajgанын кырын кылај
pазыр coraan. Ol-la kedep кылаштар coruurга, караанын
uнда pir-le cybe eleş teen. Tura тышкеş, toptap көөр-
ge, тыт арттында elik кулаа syyrenajыныр турган. Uk elik
аңсыны pилbeen. Аңсы консуој ажаар kedep cookşulaj
pergeş, elikti шыгаар-шыгаар, сык-la кылган, аң-taa төп
арттыр-ce ыңaj-la polgan. Coduuzuk poolapкан аңынын
izi-pile cede peerge elik kaaş халааш-la өly pergen сыт-
кан. Аңынын іштин уштур азаар алгаş, сапыр corupкан,
аалынын арттында kalbak oorga кырынга yнyp kelgeş көөр-

ge, murnunda kыrlaňň öy pöy kылаштар унур олурган. Kyzыр er, роозун pelen кыль алгаş, cedip keerin kedep олурган. Pöy eleen cookşуlap kelgeş, uduг көргеş, turupkan. Ökre-cyreen хөме şьgaарkaş adar орта pöy iji-yş халаaş-la paгьр uşkan tur.

Pörynyn keezin sojur алгаş, сапьр kelgen, өqge kelgeş suskunnap cemnenip олурган.

Soruk-oolduң авазь олургаş:

—Maldьң tajzьňь polur pörynü uzutkaar tugajьnda eres azьdap, am-taa ölyrer хerek—tidi.

А д ь ы.

Хун ундур kelgen, ьjaştar arazьн өттыр-кылаңajьнур турган. Erttengi agaарньң аьық polгаş soogu koncuқ polган. Şak ьndьық ertten adьық ölyrer teeş iji аңсь kizi corup kaan tur.

Adьық izeeniniң askьngа keerge, ьnda izeep cьtkan adьық ottup kelgeş, şimeergep turar polган. Temgi аңсьлар kortkaş, eleen ьрак coruj pargaş, poolарьн pelen кылгаş олурup алгылаан. Ыңсар olurda, adьық-taa izeen askьnda унур kelgeş, iji холун көдыргеş, iji put кыьngа көдырlyp keep tur. Pelen олурган iji аңсь poolарьн şьgaагаş, ijelce тенге cьк-la кыль турлар.

Adьық-taa өө-aa teeş, uduг хальр-la олурган, аңсьлар kavьngьрь-pile paза kattap таaş-pile adar ортта, tem-

gi adьoq eleen mannap olurгаş, tongaja parьp tyzyp tur.

Kyzyr erler adььn ɵlyryp алгаş, sagьзь тьş roop, cuduk kььngа olurup алган таакрылар хɵɵrezip olurgannar.

Temgi аңьлар, ɵlyrgen adььn sojup алгаş, eedin kezip puzup, odaanga tazьoqlar ekkelgenner.

Ister.

Pьskan xar caqlan. Taartazььnda Taş-ool inek syr-yp coraaş, oruk ijin-ce kɵerge, pir kodan izi cьtkan. Taş-ool istep corup-la kaan, ol-la istep coruurga, kodan izi toora yngeş-le corupkan polgan. Şəl orttuzungа pargan soonda temgi is cide pergen. Ol istin cetken cerinde xarnь pir cybe taptaj pazьp kaan polgan. Ol istin cogum kancар-taa parganьn aajьn тьp cadар kaan tur.

Kodan kajnaar parganь? Po tugajьn pat-la kaj-gaan tur. Oon kodannьn izinin citken uzuru mьndьoq cybe tur: kodan tal aldьngа olurгаş, taldьn kartьn kart-tar seeş, toda pergeş, caşьp cьдьp aьr cer kɵyp, ьnaj, peer corup-la kaan, ol-la corup olurda canьnda

тыт пудуунда угу олурган. Ол угу коданнь көрүп кааһ, soon-ce узупта-ла перген, сьрсьр сеткеһ, кодан-льн ооргазын-ce тыргактарын киір каккаһ олурупкан, ол аразында угу-pile kodan eleen ыжмактазыр турда, kodan-taa Һаа устур өлген. темги угу коданнь теп алгаһ ырадьр узур соруж парган.

Һнсангаһ, коданньн изиниң ситкен узuru ол тур.

Piccii polza-taa kazar.

Хажалық pedik тақ раазыңга те унур алгаһ харар көрүп турган. Куду көөрге, адаанда piccii козагалық сунма туруп тур.

Ол те, аңсь аһакты көре-тырттыр кааһ, туjuu-pile хажань тақзадь тепкеһ, аңсь келди-ле теп медее перген.

Роду консуқ туруқну азыр халааһ саһты перген.

Сунма тааһ тыннааһ, козагазын кааркаһ халыр соруп каан.

Сунманьн козагазы, иезинин soon-ce маппаважьн, ол сeringe сьдыр келгаһ, таһ раарыңга саһтына пергеһ, сер-ле көзылbes кьдыр хоруп сьдыр алган.

Родунун сузыну таһ-pile бир төмеј суве тур. Һнсаарга, хоруп сьткан козагань аңсь көрвејин erte перген. Piccii polza-taa kazar козага тур.

Темги козага eleen yr сьткаһ, туруп келген. Ijezi tedir ap сеткен, теzi темги турган тааньн кьында ра-за-ла харар туруп алган.

Тениң сурттар турарь реzin kazar pajdaldық полур тур. Ол polza, хажа-таһтық серге сурттар турар полгаһ аңсьларга алдыртпас полур тур. Те оолдарын амыр өстыр-ер теһ, ьндық полур суве тур.

Харлық сernиң уруқларь.

I. Lok-to.

Lok-to теп piccii eskimos оол суқ-ле алды хар сеткен суве тур. Ол оол улуқ кизи-pile төмеј-ле роор турар. Оон родунда пөру ыһкаһ Paj теп ьдыр пар, ону ол

ool podu aзырап ыт кыьр алган. Ооң са, sogunnarь пар, рақ узунда рақлар каан темір тьртпазь полгаş узун кьмсьзь пар суве тур.

Lok-to polza, øskys kalgan ool tur, ijezi şaqda-la ølyp kalgan, adazyь cookta caa annap coraaş ølgen. Eskimostar piccii uruqlarga ьnak polgaş olarnь keergeeri koncuq ulus tur.

Olar Lok-tonu pottarьнн aзы-тøly-pile pir тømej podaar turgan.

Seervi xire ørege pir aal poop turar, ol øqler şur-tuzu-la Lok-tonu pottarьнн uruqlarь-pile тømej кøer turgan.

Lok-to polza, pisten ьrak, koncuq xarьoq, toştuq cerde—Songu cyktyн talajьнн canьnda turar ool tur.

Ol cerde кььş yr turar polgaş koncuq sook, 1 cьda 4 aj iştinde хун кøзылвес, yrgylcy-le tьne turar. Caj koncuq кьска. Ъjaş, oot-sigen yнmes. Cajьн yrgylcy хyndys turup turar polgaş tьн тыşpes cer. Caj erterge sook кььş cedip kelir.

Sook polza-taa, Lok-to onu тообас: er, хereezen eskimostar pir тømej negej tonnuq polur. Olarnьн tonu iji takpьr: pireziniн tygyn işkeer, pireziniн tygyn taşkaar кьлдыр andara kedip алган coruur. Paazyнга tilgi keezi pøert keder, kandьoq-taa sookta тоңmas ulus tur.

Eskimos uruqlar yrgylcy koncuq æryşkylyq, omak polgaş azylga koncuq ыnak turalьq polur tur. „Сунгулаар!“ tep pir kizi algyrgan polza, kandьq-taa tooş, taq kьrьn-ce yne peer, şanak ornunga porvak tooş munar, cok polza, anaa olurgaş tyrgen cingular padar ыndьq uruqlar tur.

Olar carь мьжььн ekkelgeş, xarga şaşkaş, calarь-pile adьp ojnaar. Мьжььnga teqzi atkan kizi cogum angь polur polgaş carьн ɵlyrgen kizi ol polur tizir turlar.

Lok-to ɵry-pile kadь palьktaar tep pargan, sьrtkььн suqga kaqgaş, pedik cer kьrьnga olurgannar. Uluq palьktar tuttuna peerge, olarн uştur aьrь perge polur tur.

Xenertten Lok-tonuң ezi lqve tep ɵol algьra pergen:

—Ak adьqн! Cajlanar, teziner!—teen.

Lok-to palьk tuttungan sьrtkььн тыrtarga kancaar-taa aaj-cok uluq algь eves ьт yngen.

—Ak adьq tur!—tep lqve algyrgan. Lok-to ak adьq sьrtkьştap algan tur. Adьq palьktь sьrьrkan polgaş uluq тыrtra poskunga kadаль pergen. Ooldar, ɵlyryp algan palьktarьн şuptuzun ol cerleringe kagьlapkaş, Lok-tonuң тыrtrazьньң uzundan şuptuzu segirip algan, pirezin aal-ce corudupkan. Temgi ool aalga pargaş хамьк ulustu yjmedip-le yndyrgen. Eskimostar suq kьдььnga cygyrзyp kelgeş kɵerge, piccezeek ak adьq oqlu sьrtkьşta tuttuna pergen algьrьp, pulgap turgan. Ol adьqн хɵj ulus teskinip kelgeş ɵlyryp algan.

Uluq kiziler, picce ool adьq sьrtkьştap algan tep kattьrзьp turgannar, ooldar Lok-tonu adьq tiileer tep adap algannar. Adьqньң eedin ɵqler ylezip algan. Ol ak adьqньң kezин pir xereezen kizige pergen.

Lok-to şkola nazььq appargaş, ɵerenip egeleen.

Eskimostar şaandakь covulanьньң pajdalьndan adьrьlgaş, Sovet cazaanьң tuzalamcьzь-pile politiktiq, eritem kulturluq polgaş et-materialdьq pajdalьn ɵyledip, caa амьдьralga-pile kancaar-taa aaj-cok cьrgaldьq caagaj curttap turarlar.

II. Iqve.

Iqvenin adazy kызын olurar pazыn peletkep turgan. Iqveni podunga tuzalaştırar teeş kel tidirtken. Paaş-taj olar xarga pazыn орnu kazыр algannar. Ol ongarnыn aajь-pile adazy teeskindir uluq porvak xarlar ovaalap turgan. Onu ovaalaarda, toң xөrttyk xar ovaalap algaş, сыьj salыр undyre pergen. Pazыnnыn ханазын ысаар kovajтть salыр turgaş pazыn tudup algan.

Iqve akкызы-pile ijeele porvak xarlar arazynda oj-vaktarыn suq-pile tonurup turgannar. Suq toңa peerge arazynda yt cok polgaş xar kirbestej pergen,

Ooң soonda uruqlar хуырек algaş, pazыnnы tees-kindir, xar-pile ovaalap algan. Olarnыn хуыректерин те-mir-pile кыган polur tur. Eskimos curtunda ыjaş cok polur cer tur.

Iqvenin pazынь cangьs tazyлga cybe tur. Songa орnunga yner cernin ystynde cangьs yt кыль каан. Şil cok, kirer ezii piccii tar, kizi төрт-tajaktap turgaş kirer polur tur. Pazыnnың ішти koncuq cавьs, Iqvenin accazy paazy-pile ystyкky temiringe picce-le cetpes. Iq-ve taşlyккь хевин uştup каан tazyлgada cangьs іstikki хеві-pile pazыр turar.

Iqve accazy-pile pazыn іştinge orunnar кыль algaş, oоң кыьнга algьlar төзеп каан, ol orunnarnыn кыьн-ga ada-ijezi-taa, uruqlarы-taa udup turgulaannar.

Tazyлganың orttuzunga ys-pile ten tudup algannar. Tөzyn cingis-pile özektep algan. Iqvenin suuguzu ol tur! Ooң tazyлgazын сыьдар polgaş сыьдар suuguzu ol cybe. Iqvenin кыкь pazынь ындьq tur. Caжын polza, Iqve majьнга turar. Majьnnы an kezi-pile кыль.

Iqve polgaş oоң төrel-tөrgyly polza, aat, inek cer-geliq mal cer-le көрween. Ыncangaş, ыт-pile şanaktan-ыр aзылдаар polgaş иви aзыrap, palьk, an annap aзылдар turar. Iqve ыттарын palьk eedi-pile aзыраар. Iqvenin accazy cybege coruur apparza, каaş ыдьн ciik şanakka şanaktaj şaar algaş, xarыq şөл-pile xar каар cybe tur.

İqbeniñ accazь talajga coruurda sөөk-pile kыlgan uluq xemeliq corup turar, İqve xemelep paza pilir, can-ğs хуурек-pile eşkeş koncuq tyrgen coruur ool tur.

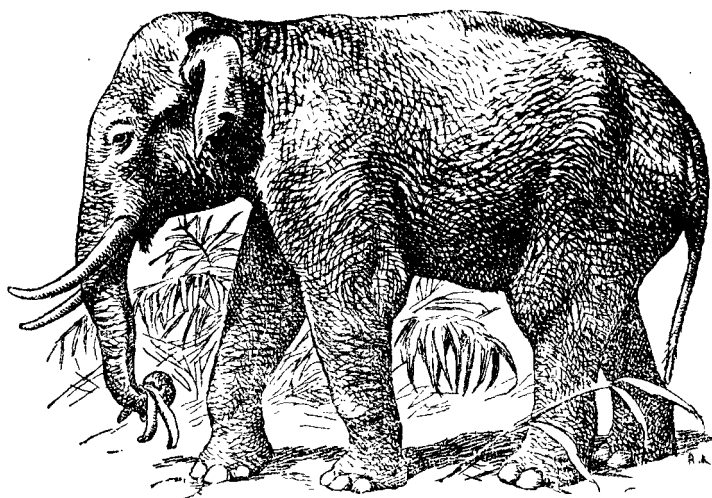
Азыль саан.

Ol polza, kыstyq saan tur, taq-teq pottuq, suduk-teq tumcuktuq, kuskun хаажь-teq азыльы, taalьп-teq kulaktьq, pulut-teq pora өннүq, parva-teq мажьктьq cybe tur. Cerni pazarga tabaнь kidis ыскаş тааштьq polur tur. Saan teerge, kыstyq polgaş азыль кыльр şьdaar tomaaнньq, aar cybeni şartьk cokka cykter peer амьттан tur. Tupraj tep indus piccii ool, po хун алдь хар харлаан, po хунден egeleeş adazьnga polcup азыль кыльр polgan: Tuprajнь adazь polza, saan syrer kizi tur, ol kizi polza, хуннун-не saan-pile aar cybe tazьp азыль кыльр coraan.

Ol saan азылдадьr kizi оqлу-pile кадь saanga cedip kelirge, saan tumcuun ыргajттьr turup peer.

Saan азылдадьr kizi tumcuunga turup алырга saan ajaar ol kizini mojnunga undyryp сальр алыр. Ooң soon-da saan Tuprajнь алгаş paza mojnunga mundurup алыр. Саа, Tupraj ам азылга toraan corup каар-pis!—tep koncuq өөгyp хөqлеp olurar.

Aattь polza, cyq-le munar cybe sөөттьr tur, ыпсаарга, saan polza, sөөттьr-taa, podu-taa cybeni кыльр азылдаар.

Emdik saannar izioq oranda ыjaş arazында coruur. Ulus olarnы tutkulap algaş, xolga saazykтыр өoredip aлыр. Өoredip algan saannar polza, ekki azыldaар cybe. Саан 200 хarga cedir coruur.

Moskvanың аң азыраар ceringe саанның pir хynde ciir cybezi polza: sigen,—48 kilogram, mal nogaazy — 32 ½kg, kara xлеp—24 kg, ak xлеp—8 kg, cigir—2 kg. polur tur. Саанның podun tenzileerge, 4000 kilogram cedip turar.

S t r a u s .

Telegejde хөј cyuldyn uluq-taa, picce-taa kuuştar par. Olarnың camдызь ekki eettiq-taa, ekki tykтыq-taa, amdанның cuurgalyq-taa poor cybe tur.

Telegejniң izioq cirttarында polza, songu cykterin-ge төmejleerge, хөј janзы kuuştar par polgaş olarnың arazында kajgamсыkтыq caraş kuuştar par polur tur.

Straus tep kuuş polza, en uluq kyştyq kuuş polur tur. Ooң pedii—3 metir ceder, tenzizi polza, 80 kilogram xire. Straustuң calғынь кьска polur polgaş uzup ыда-vas tur. Ёncalza taa, cygyryy koncuq. pir şakta 40 kilometir cedir cygyrer.

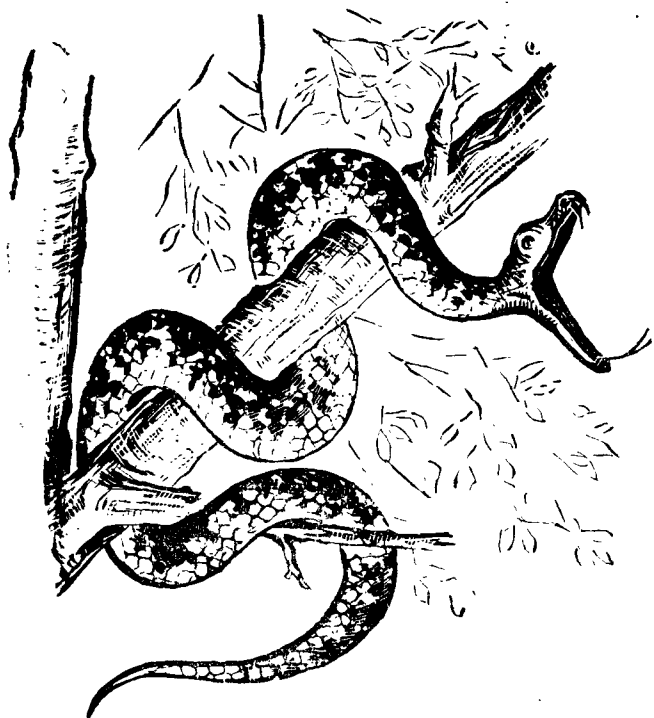

Straus polza, Afrik tiptin iziq kurgaq uluq xovul-
arında curttap turar. Oon ciir cybezi polza, sigen cem-
izi, kuuş polgaş paga tudup ciir. Oon cuurgazь teerge,
picce uruq paazь-teq polgaş tenzileerge 1 kilogram
cedip turar polur.

Straus cuurgazьn cazьldьr azaar azьraarda, ujazьn-
ga cyq-le tyne cьdar polgaş xьndys xьn cьлььnga kaap
coruur.

Straustun uzun caraş tygyn alyr teeş ɵlyrer.

Ol ьşkaş ьrak cuurttarьnь sonuurgancьq kuştarьn
kara-caңьs iziq cerge cedip kɵer cybe eves, xaгьn an,
kuuş azьraar tuskaj sesserlik cerlerge pargaş kɵeryp
polur. Cizeeleerge, Moskvada zoolok sadь tep xɵj an,
kuuş turar sesserlik cer par.

Роор сылан.

Iziq oranda роор сылан тькка хөј полур тур. Роор сылан теerge, uluq ыjaстың unnun teeskindir oraазыр алган, узун туртту реş метир хире полгаş кылар казыгьктық сылан полур тур. Роор сылан полза, тiriq амьттаны роор ciir сылан тур.

Бндьқ сылан амьттаны көрүр алгаş, оозум кедер сыткаş, teeskindir oraaj шаар, роор өлыргеş, pydyнге ciir тур. Роор сылан todup алгаş удуп сыдар. Оон сон-да кааş хонукта cem civejin coruur.

Ро сылан полза, Америк, Азия полгаş Европтуң изиқ cerlerinde турар. Оон ең узуну 10 метирге ceder полгаş елик ышкаş annаны-таа роор ciр шыдаар тур.

Li-sinniң ыязы.

Brak polgaş cыbоq oran polur Kьdat curttunga Li-sin tep piccii kьdat uruq turgan. Pir-le ertten accazьnga kelgeş. „Po yrezinni tarьp kьrzymze kandьqыл accaj“—tep ajttьrgan. Accazь cөpşeereen, pir ewes unyp kelze, ol ыjaştь paza Li-sin tep adaar polgan. Li-sin accazьнын şaj tarьlgazьndan kezek cer şilip algaş, onu salaazь-pile kaskaş, temgi yrezinin tarьp kaan. Eleen yr polganda ystyq pyrylyq picce şet unyp kelgen.

Li-sin pir cыл polgaş temgi ыjazьн өске xөlegeliq cerge tarьp kaan, anaа turarga xostuq cer ekki tep podaan. Anaа uk şet ulam öry xerlip yndyp turarga, Li-sin koncuq öoryp turgan.

Tөrt cыл polganda accazь turgaş, Li-singe, cugaalaan:

„Li-sin, udavas şaj cыbr-pis. Seen ыjazьнын şajьн paza alza coguur“—tep cugaalaan. Şaj cыbr хун cedip kelgen. Kajda-taa azьl хajьн-la pergen. Li-sin podunun sadьnga cedip kelgen. Canьnda uluq satka azьlcьnnar dөlyktezip turgan. Olar anьjak pyrylerni yze ыrtkaş, suqluq хuun iştinge sup turgannar.

Li-sin paza podunun ыjazьнын pyryzyn yzyp turup pergen. Ooң soonda ыjazьнын pyrylerin accazьnga ekkelgeş, kalbak pyrylerni хunge cadьp алган.

Pyrylerni хunge picce cadarga, eleen keve-pergen. Ooң soonda ol pyrylerni, şoj koccalga cыbr алgaş, ul-

uq eves ot kыngа salgan. Li-sin ot саnга олургаş, kocalга cyvezin picce ыjaş-pile pulgar олурган.

Ol polza, uluq erttektiқ en ekki şaj tur. Kara-caп-ғыs otka evin erttir erttetpes xerek. Ooп cыдыны ам-дань koncuq tartыq polgan. Otka pyryler удавајьп kurgaj pergen polgaş cyzyny piјeekki көк хевеер polgan paza pyryleri хунге yr cытраан polgaş karara peer cap polваан tur.

Li-sinnin adazyньп таьр алган şajь таşтыгаа агаар хејге yr cыткан polgaş сөөlyнде picce otka ајаар kurgadyr-ла кеve pergen. Ёнсаарга, ol ыjaş polza, хунге yr cыткаş kara appargan, ысангаş, тырнaј-ла ији төмеј pyry polza, pirezи nogaан, pirezи kara ији өске şaj appargan, şajнь kurgatkaş, аңылар ыlgaaş, aptьra-larga sup kaannar. Cы pyryde şajнь yş kattap cыp cyve tur. Li-sin podunу ыjazыньп pyryzyn cыlda paza yş kattap yzyp turgan.

Şaj sadьqlaar izиq yje cedip kelgen. Sadьqlыlar cyk pyryden cetkilep kelgen.

Xoorajda Li-sinnin jadьь akкьзь cyve tazьp cor-uur cyve tur, Li-sin polza, piccii-taa şaj таььр cerи cok akкьmга pelek кьлдыр cyve corudaаль tep accazyп tilep turgan. Li-sin podunу ыjazындап алган şajьп, picce хаарzakка sukkaş, pir таььş азыcынга cагааş corudup-kan tur.

Piccii кьдат uruqнуң şaj yner ыjazыньп pyryzy, ooп cyve tazььр jadьь akкьзьнга cede pergen. Ol ool şajьп хајьндыrгаş, kalbak ајакка kutkaş, таваар aarttap олурган. Ајакта şajьндап пуs унур turgan, турupкан jadьь ooldуң sagьзьнга туңмазыньп хөlegeliq sadь polgaş şaj yner ыjazь, paza туңмазыньп хyрең топунуң caјьнапьр turgань podальнга kirip олурган.

Odarladьp semirttiili.

Сазьп yngen ceccek ыşkaş
Cараş caagaj тальвьсть,
Caj-ла шаqпьп yјezинде
Cajlaqladьp semirttiili.

Kyzyn yngen ceccek ы́шкаш
Хыр-ле сагај ма́львьсть,
Көк-ле сigen yjezinde
Көктеди́п-ле semirttiili.

Хову şöldyn ceccee ы́шкаш
Хоор-ла şokkar ма́львьсть,
Хостуқ cerге odarlatкаш,
Консуқ şь́рак turguzaаль.

Oran curttun ceccee ы́шкаш
Orgu сагај ма́львьсть,
Oottuқ cerге көзүр coraaş,
Odarladьр semirttiili.

Тоош кьында.

—Ceccen, суқ кьдынга параалат: ында тоош сы-
льр тур—тер Таş-ool ивазын кьыгырган.

—Кьыган аваж, ро хун тоош şимсер corup каар
teen тур!—тер Ceccen тувьреп турган. Ceccen хем şим-
серин көрыкseeş, Таş-oolду ederip corup каан.

Суқ кьдынга cede peerge, суқ teerge, өгу хө-
реп көгерип көдырлыр kelgen сыткан. Тоош ында kajda
сарлыр сыткалаан. Ceccen ол-ла kajгар, тоошту көрып
turда tars-ла teen. Pir-ле cybe porваş кьырган. Ceccen
pir көөрге, сарылган тооштар şимсер, pir пирезини кь-
гынга уне хальзыр itkilezip turgулаан. Ынсар turда,
тақдан рьзаазь маннар corup олурган:

—Pistin рьзаавьс ы́шкаш cyl ол?—тер Таş-ool cu-
gaалаан. Ол-ла көрып turда, рьзаа-таа тоош-це kiriplet-
кен.

Рьзаа елен corup olurда, тоош сарылгаş kezek-ke-
zek appарган. Рьзаа cyқ-ле өқ орну хире тоош кьында
turган, ол тоош şимсер радьр сыткан. „Авај, аваж!
Рьзаавьсть ынсар суқ альрь ол тур“—тер Ceccen аль-
гыр korgup турган.

Тоош оозум şимсер-ле corаан. Таş-ool суқ кь-
дында ijleni perген турган ыжаşтын савьс puduunga
yne халааş, арнь кьза perген ивазын-це көрынгеş:

„Сесцен! төө суу кыдында сьткан тьртрань еккел?—
тиди.

Таş-ool тьртрань ар алгаş tudup алган манар тур. Тооş соокşулар, хадьн саьн-се седип кеерге, Таş-ool тооş кьн-се уне хальј перген. Рьзаазь edip turgan. Таş-ool тьртразь-pile ьјаşтан ilveктенгеş, пир холу-pile рьзаазьн tutкаş, суу кьдын-се undyr тьрттьньр келген.

—Сесцен, монсарьндан тьрт—теп сугаалаарга, Сесцен рьзааньн монсарьндан tutкаş, podun-се тьрттьр undyрp келген, ији ивальşkь рьзаазьн undyрp алгаş, кансар-таа ааж-сок өөгур, ьнак рьзаазьн кузактар, ерге ledip turgan. Рьзаазь оларньн холдарьн сьлгар, edip turgan.

Аньјак аңсылар.

Тьва Арат Respublikтьн songu cygynde an азыльнор паза пальктьор пир козуун пар. Ol козуунну Тозу козууну теп adap турар. Тозу козуунунун тевискеери полза, консуу илуу аргаларльор, хемнерлиу, тајгаларльор суурт тур. Ында хелдер паза emge-cok. Ol хелдерде кас, өдырек тееш өске-таа јанзь-пуру кууштар консуу хөј.

Ol kuuŧtar tyne xølderde ciinajǵndyr algǵzǵp turgulaar polur tur.

Argalarǵnda annar, adǵqlarǵnyǵ xøju koncuǵ. Xemnerinde, palyktarǵ paza koncuǵ xøj cer tur.

Oon angǵda argalarǵnda tiin polgaŧ kiŧ paza xøj polur cer tur. Po tugajǵnda pir cizekten cugaalap kør-ejin. Syl tize, pir kuzyn, ǵncaarda tiin-taa elbek kys turgan, Tozu kozuununuǵ 4 xire sumuzunuǵ 50 azyǵ pioner nazǵlyǵ piccii ooldar, kyrtarǵ symelezip algaŧ, tiinneer poor cugaalazyǵ algan.

Kyzyr erler-taa tiinneer corup-la kaan. Ol tiinneer coruurga tiin-taa xøj, tiinneer teerge ŧibilir, tǵttar, peŧter puduktarǵ tamcǵp cygyrzyp turar, puduk kyǵnda tooruk salǵp algan, iji xoldarǵ-pile tooruun andaryndere tudup olurgaŧ, cemner olurar mǵndyǵ polgan. Tiinni cemner olurda køerge koncuǵ caraŧ: iji kulaktarǵ sǵrgalarǵlyǵ, kuduruun andara kaap algan, ol kuduruk teerge, cokprak-la cyve poor cyve tur.

Ol uruǵlar xundyŧ tiinnerni ølyryp algaŧ, kezee odaǵlarǵǵa kelgeŧ, ølyrgen tiinnerin sojgulaaŧ, keeŧterin koncuǵ ekki kyldyr xerip, kadǵrǵp alyr turganpar.

Ol uruǵlar, on peŧ xire xonukta tiinneer kelgen. Am ol ooldarǵnyǵ xunezini-taa, poolarǵnyǵ ook tarǵzy-taa tønyǵ kelgileen.

Am canar appargannar. Ol tiinciler, ølyrgen tiinnerin ŧuptuzun sanap køerge, 2999 polgan. Oon angǵda 4 kiŧ paza ølyrgen polgaŧ øske-taa ørttektiǵ annarǵny ølyrgyleenner tur. Ol ooldarǵnyǵ iŧinde xøj tiinneer ølyrgen ulustar paza par: ŧoodaraj—230 tiin, Paǵlyǵ—213 tiin, Todaancyk—204 tiin ølyrgen polgaŧ oon-taa øske.

Apyǵak ancylar, tǵrkan azyǵny koopka keep tuzaap pergeŧ, pottarǵnyǵ alyksaan cyulderin satkylap algaŧ, tǵrkan olcazyǵn ada, ijezinge ekker pergileen.

Ol ooldarǵnyǵ ada, ijeleri kancaar-taa aaj-cok øøryǵp rajǵrlaan tur.

Cer-cernin uruǵlarǵ, ol alyǵak ancylarǵnyǵ ylegerin ar, annyǵnyǵ azyǵny kalvarttǵp corudup turar appargan.

Kara-paarzýktar.

I.

Murnukku cyk koncuq ekki. Ol cerge turgan kara-paarzýktar songu cyk-ce coruksaj peer turlar. Iziq curtarnyñ kat cimizinge-taa erigip kaar, iziq xynge, elezinnerge-taa erigip kaar, paza көк talajga pezin erigip kaar poor tur.

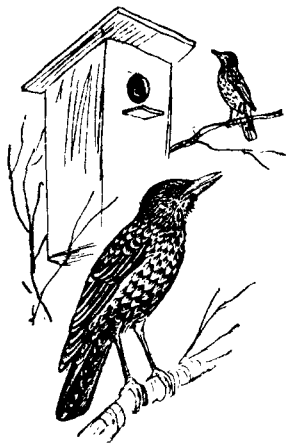
Songu cykte şyk seriin polgaş ында tajgalar, arьqlar kararьp сьдар, хем, суqlar суурган темir удазьнарь-теq şojly pergen turgulaar. Pedik taqlar көgere pergen, taraa tarььr cerler, көdee turlaqlar cirgilcinneп, nogaan appargan көstyp turar polgaj.

Cemiş polur kuurttarlyьq, taraa tarььr cerler-ce, соduraa сьptarьп-ce, суq кьдььпньñ talдарьп-ce karz-paarzýktar coruksaj peer tur. Murnukku cykte izii-taa koncuq. Songu cykten хат тьрньñaj хадьвьs polu pergen ьşkaş sagьндырьр kelgen. Kara-paarzýktarnыñ cyree-taa төspeen tur. Pir kezek poor coruj сьqlьp алгаş, curtunda cas polganьп podaaş, songu cyk-ce uzup corupla kaan turlar. Olar koncuq tyrgen uzup olurgannar.

Olar curtundan ьrak eves cerge kelgeş, taqlar soonda сьдьp kaar turgulaan. Uluq ховаа kirip keerge, oot-sigen көgerip сьtkan polgaş ында, тьнда хар picce-pacca агарьп сьtkылаан. Piccii-piccii суqlar тазьp, кургар калган cerni şьgьдьp turgulaan. Kara-paarzýktar kezek-kezek pөlykter poor алгаş, tus-tus turar cerlerin-ce kirgilep kelgen.

Kara-paarzýktar canьp kelgeş, puduktar кьрьнга olurgular алгаş, castь utkup sergek, өөрыşkylyq etkilep olurgannar.

Uruqlar өөрыp раьrлар, унур kelgen көк sigen-pile ojnap kattьrьp turgan ьşkaş, хенerten şuptu-la cybe pygydezi nogaan appargan. Taldar мөngyn pөөrt kedip алган ьşkaş appargылаан.

Kudumcuda uruqlar ojnar pajrlap turgannar. Kara-paarzıktar olurar ceringe olurup algaş, xəörep, ojnar pajrlap olurgannar. Kara-cangъs kara kaargan-nar-la cerde oozum kылаştazъp, kargъtkajъndъr algъzъp cöruurlar.

II.

Sook xat cedip kelgen. Piccii suqlarнынъ ыды-
taa citken, oot-sigen-taa karargan, toos-karalar paza
citkilej pergen. Karangъ pulut cedip kelgen soonda xar
uluq kalvak-kalvaa-pile töp-le kelgen.

Тапнь askъ porannaaş, kara-paarzık xəörkkyjlerni
pazыd seriziniñ aldъn-ce, oot-sigen arazыn-ce xorudur
kiir şaar tura xongan. Kara-paarzıktar тапнь askъ ton-
gan, ol aştan kuuştar sirinajъp, хун ynerin manap
cettikpejin-ne turgulaan.

Таң adъp kelgen. Таң сыраан sөelynde, хун yуур
kelgen polza-taa, tongan kuuştarnы сыдыр şdavas
polgan. Sook polza, cerni ötyr tonurup, suq kыгъn
tooş tuqlap egeleen. Хун pulut artъn-ce paza-la caşъ-
na pergen. Xar paza-la caap turup pergen. Kara-paar-
zıktarnыd calgъnnaгъn ötyryp, karaan tuqlap canagaş
puttarыn tonurup turup pergen oruk polgaş ködee tur-
laqны xar tuj caap kaapkan. Kara-paarzıktыn cemnenir
cyvezi cok polgan. Ындыq polza-taa, kara-paarzıktar
udavas cas kelir-le polgaj tep podap turgannar.

Yleger tomak:

*Kizi tely kajaa-taa coruur,
Kuuş tely kajaa-taa uzar.*

Semjonnuñ tugu.

Pir-le kattap temir-oruk тапныль Semjon tep kizi
arga işti-pile corup olurgan. Хун таq artъn-ce azar tep
kudulaj pergen: cyu-taa cyve teerge, ызыm şimeen ap-
pargan turgan. Temir-oruk udavas cedip kelir appargan.
Saktъrga pir-le cerde temir kыngъnajъp turgan ыşkaş

polgan. „Po suu poldu“ kыдыр подааş, Semjon tyrgen-ne кылаштар сорупкан.

Semjon arga uzunga unup keerge, temir-oruktun cal toburaa şejlyp coruj pargan polgan. Ol cal toburaa-nyң kығында kizi pir-le cybe кылып олурган. Semjon ol kiziniң созгунга kedep cedip kelgeş, kadaq oorlap сьдарь ol poor кыдыр подаан. Koryp-le turarga temgi kizi turup kelgen; ol kizi xolunda şejbek temir tudup algan polgan. Ol kizi temir-oruktun кыры-pile mannaar şugum temirni tura kagaaş, toora ijin-ce oktapkan. Semjonnuң karaktary karangylyp, algыrar teerge, algыrtтыntas polu pergen. Semjon ory salyp-la kaan, temgi şejbek temir, tylygyr tutkan kizi caldyң ындьы talazyң-ce ciqlu-caqlы coruj mannap rady pargan.

Temir-oruk taazy тынналып соруп-la олурган. Onu toktaadyr arga cok: tuk cok polgan. Tura kagyр kaan temirni ornunga salyp arga cok, kuruq xol, kuu tajaңgybьş-pile cuny kancaar poor-ijik. Semjon podunun олурган ceringe cede mannap pergen.

Тыннарга, fabrik algырыр turgan, ol polza, aldь şaktyң medeezi poor tur. Ынсарга, iji minut polgaş temir-oruk ertter turgan. Semjon-taa tedir-le халыр kaan.

Semjon teerge, ugaan-mederelin ыкынар сьгаaş, суу-taa polurun podu pilvejin mannap олурган.

Уреп кааркан cerge cede peerge, kezip kaan ыjaştar сьткан. Ooң pireezin paryp ap algaş, тыннарга, temir-oruk eleen ырак cerde algыrgan. Temir-oruktun iji şugumnuң taazy kingirtkajnyр cookşular kel сьдарь тынналып egeleen, oon ыңaj mannaar kyş cok appargan. Semjon yrep кааркан ажылдыq cerden cys kulaş cerge tura-tyşken. Аңаа turda, Semjonnuң sagьзыңга pir-le cybe kire хонуп kelgen.

Şljapa-pergyn uzulgaş, ooң iştinge coraan ak pösty sə-tyrtтыр algaş, idiiniң хонсuzundan pizek uştup ekelgeş, podunun solagaj xolunun şenek ystyn-ce kiir şancaar орта хан teerge, caşkannanьp, attыгыр turgan. Ol хань-pile ak pösty кызыдыр өттырп algaş, ыjaş paa-

зынга сьсрьр җарааш, podunun „кьзыл tugun“ кьльр алган тур.

Podunun tugun сажьв-җаан турда, темір-орук мыр-ыңай-ла көстүр келген.

Хан теерге, саанайдыр төгылву-җаан-на турган. Semjon палып ыктынга сьсрьр кьзыр, ханын токтаадыр тер кызеерге-таа ханын токтаавас поор турган. Semjon „җьдашпас, тукту сер-ле тызырптер тур-мен“ тер подар турган. Semjonнун караа-таа карангылар-ла келген. Tugun ышкып ырадыркан. Ындыр полза-таа, темір-орук солаассьзь ол аразьнда Semjonнун кьзыл tugun көрүр кааркан тур.

Темір-орук турупкан, vagonnardan улустар уне халык мөөңнези перген. Ол ulus көерге, кизи сьткан, ол кизиниң саңьнда ханын арзылды ыҗаш раазьнда җа-рр каан сьткан тур.

Ыңсагаш, Semjon полза, муң-муң кизиниң тын ар, темір-орукту аҗьыдан уштур алган тур.

Өске кууштур суургазы.

Өппей-оол, ertten туруп келгеш, tagaa kazaazьның иштинде бир карангы серге tagaa иҗазьн кьльр каар тур. Оон иштинде сьмчак сизен кьрында 13 tagaa суургазы салыр каан. Paza оларның кьрынга tagaa олурттур каан.

Ertten таң екки сьрваанда улур суургаларының пи-реези погааньмаар полгаш сер-ле өскелеринден улур полганьн ескервейин рагыр тур.

Кьс tagaa консуур тартыр олуруп алгаш, суургаларыны сьлдыр каар, тараа сьр маннар каар, суу изип каар, оон paza-ла темги-ле серинге олуруп алыр поор тур.

Tagaa тилей перген полган. Оон соонда ол tagaa консуур азынчак апарган: җимеергенир, алгыр кьшкь-рар полу перген. Ол tagaa уш цеди хонук хире олурган сөөлынде темги суургалар иштинден tagaa оолдарь улаш-тыр-улаштыр састыр унур турар полган.

Tagaa суурганьн тумсуу-пиле соктаарга-ла суурга иштинден tagaa оолу уштун халык келгеш, силгиленипкеш, маннар, puttарь-пиле тоозун-товурак пөлып, курттар тилер коруҗ паз полгулаан.

Ең сөөлүндө-лө нөгөанзымаар суургадан пиреө унур келген. Ол унур келген оол сиктүү консуоу төгерик, тык-тугыр, сарыо, coldak puttарыо, калбак тумсукутуоу роор тур. Темги кыс тагаа ол оолду каяь ругу аяьыдан хартыгдан, мы-ыттан тееш оон-таа өскелерден консуоу хайгаараар полган.

Ам тагаа полза, оолдарын серден курттар тыр сиринге өөредип турар полган. Ынсагаш, оолдарын шүптүзүн суоу кыдын-се арпрган. Ында курттар көөей, сер сымчак полган.

Рийеки coldak puttуоу тагаазыгаш, суоу көрүр каан тораан-на, суоу-се халыр кире перген. Ынсаарга, улуоу кыс тагаа алгытыр кыкытыр, салгыпнарын салваннадыр, суоу-се тар перип турган. Өске оолдарь пазы хөлзөр ынай peer манназыр, тувурер турган турлар.

Темги суоуда тагаа оолу родунун алгыоу адытыоу puttары-пире сик каваныр, консуоу өөрүшкүлуоу соруп тур.

Кыс тагаанын ыдын тынааш, Өрпей-оол разынындан уне сугуруп келгеш:

—Аж-аж-аж! Согур суве-теоу консуумну! Өдырек суургазын тагаа алдынга салыр каан тур-мен. Төө тагаа суоу-се сүткүр-ле тур—тер алгырвы-шаан, мын тагаанын суоуга тызырнес тееш, ояладыр турган.

Temgi tagaazь polza, хажьган оолумну, суога ты-
зыр ылыр ол тур тееҫ, консуо мөгьдеп, суо-це тар
перип салванайнър турган полза-таа, суода оолун уштур
ар ҫьдаваан.

Oozu ҫьнар-la tagaa оолу евес, ыдырек оолу пол-
ган телеезинде, мын tagaa полза, кааҫ хонук иштинде
азаар тургаҫтын, „еҫтир оолун“ кааркан тур.

Akula.

Pistin uluо пароходивус Африк кьдынга турган
суве. Ынаарда каягамськ-la ekki хун турган. Talajdan
арыо салгьн хадьр турган, ьндыо полза-таа, kezeeliktej
хуннун пайдаль ыскерли перген: izii хөл cok ааррган,
хажьндырьр каан суугунун izii keep турган ыҫкаҫ Са-
харнын elezinnio ховузунун izio агаарь piske keep
хар турган.

Хун azar cookшупар corda, kapitan парохот кьрн-
га унур kelgeҫ: „Еҫтир тур“ теп алгьрды. Matrostar (ta-
laj ҫериолери) canгьs minut иштинде-le суо-це хальза пер-
геннер. Суо-це салгьн хемезинин парус теп калбак рөзун
тызыргеҫ, ону ырттеп еҫтир сер кьльр алгаҫ, аңаа еҫтир
турганнар.

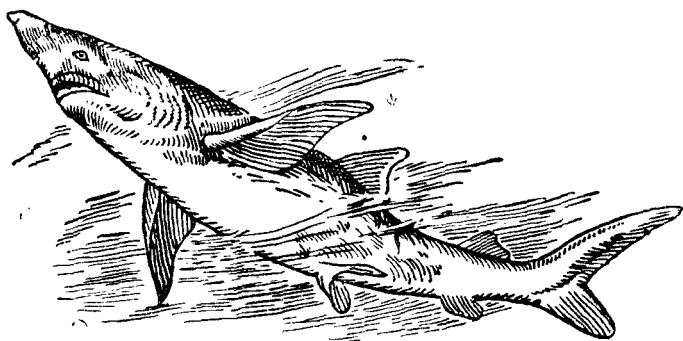
Paroxotka pistin-pile kadь iji piccii ool coraan
суве. Ol piccii ooldar pir тугаарьнда-la суо-це хальза
пергеннер.

Seleske-teo хейлерин иjee-le, pygy-le кызы-pile
улам ьнај ханылар, jakor теп парохот ырттеер суве кь-
рьнда раолар каан toskaarсьгаҫтар-це еҫтир пар-la сьт-
канныр.

Pir ool paaҫtaj ezin cedip ertkeҫ, ооң соонда сь-
дыр каар coraan. Ol ooldun adazь, yger-poo ҫerii со-
раан kizi тур, парохот кьрьнда туруп алган podunun
оолунун еҫтир coruurun сонургар турган. Оолу сь-
дыр каар egeleerge, adazь тургаҫ:

—Альсра, ekki cykty!—теп алгьрды.

Xenertten-ne, парохот кьрьнда kizilernin пиреези
тургаҫ; „Akulanь!“ теп мындыо. ҫьнар-la pis ҫuptubus-
la talajнын каягамськ амьттаньнын суо иштинде sirtti
көстүр coraanьн көрген-пис.

Akula ooldarnь sьbьr ciir teeş, toort-la kel sьtkan.

Tedirleniner!•Tedirleniner! Eep kelineer! Akula cor! tep yger-poo şerii coraan aşşak algьrdь. Ындьq polzataa, temgi ooldar тьннавајьн, ulam ьnaj eştir, murnuk-kuzundan-taa artтык хөөrezir, algьzьp, kattьzьp par sьtkannar.

Yger-poo şerii coraan aşşaktьn arнь teerge kuu tos-teq appargan, şimceer-taa харьк cok ooldar-ce көрүp турган.

Suq şeriqleri хемени tyzyrgeş, oon кьынга olurpkaş, par-la куş-pile temgi piccii ooldar-ce corup-la kaannar. Ындьq polza-taa, temgi ooldardan akula 20 разьт хире corda, суq şeriqleri тыкка ьрак coraannar.

Piccii ooldar кьыгьтьp турганьн тьннаваан polgaş akula kel sьtkаньн көрveenner, ьндьq polza-taa ooldarnьн pireezi Akulanь көрүp кааркан tur. Өtkyt ун şiinajнь pergeni тьнналган soonda, ooldar cyk paaşka taraj eştir pergenner.

Ol şiinajнь pergen coruk yger-poo şerii coraan aşşaktь menneđirken cybe ьşkaş appargan. Ol aşşak турган cerinden маннар ьnaj polgaş yger-poolarьнга маннар cede pergen, yger-poonun ховот tep cyulyn ergildirgeş, eegir şьgaaj pergen soonda, pьdazьн segirip алган. Pister, paroxot кьынга турган kiziler suptuzu-la elgyze-le korgup, cyu-le polur-irgi tep манар турган-pis.

Yger-poo-taa taas-la teen, көрүp keeribiske temgi aşşak xoldarь-pile arньн тuj tutkaş, yger-poo canьnda parьp тыşкен cьдьr. Akula-pile piccii ooldar cyu pol-

ganьl tep cybe piske kəzylvejin pargan, cyge teerge, kezek yje ištinde ыш тuj аль перген. Ындьоq polza-taa, суq кьындан ыш арль peerge, оон, moon paaštaj ajaar ыттар унгyleeš, ооң соонда ол ыт улам кыштуq роор улгадыр, adak səəlynde, cyk pyryden ынгьы, өөryшкy-lyq алгы унур турган.

Угер-роо шерii ашшак арнын салыркаш, туруп kelgeš, talaj кьып-се көре перген. Өly перген акуланьд cap-kazь calгыoq аразында kalванajныр coraan. Кааш минут polganda-la хеме оoldarga cede пергеš, оларнь парохот кьынга cedirip ekkelgen.

Li-can.

Peezinde curttap turar ulustar кааш janзь cerden kelgen polur tur. Peezinde emge-cok хөј kudumcular par.

Анаа Li-can tep кьдат хөleccik оол kudumcu ke- zip coraan tur.

Ol оол səəlynde ховуга keep азыldaj перген. Анаа Li-cannьд азыл кьырып kedep көрүр турар kizi, ol оол- du хуннун-ne sop турган.

Ховуга kelgenden songaar Li-cannьд oorgazь-taa oorga eves, tooza palьq appargan азыldap турган.

Ekki cыттыq šaj унер ховуга pir-le kat- tar cылыq хат хадаан. Ol хат аразында pir kalbak saазьп хадьр coraan. Ol saазьпнь pir yletpyrccin kizi tudup альрга, cartтыь orlup kal- gan solun kezii polgan.

Onu pir yletpyrccin көргеš, ооң ištinde pizeen cyyldy cyq-le азылcынар pottарыньд аразында номсаан.

Һнда хостуқ, җөлеен азыдап турар ызыгуурттаннарга разындавajan турар ылетпырссиннернин сыргалдық курттунун тугајын пизип каан полган. Паза хостуқ җөлеен ылетпырссиннернин пазытчыларынын сирүүн сирааҗ, адаанда, Ленин тер ат пизип каан полган.

Оон соонда ылетпырссиннер хундys хун алдыга кытсы алдыга, тyne тискек кыдыга пөлдyncур олуруп алгаҗ, Орус курттунда Ленин тер аттық кизинин тугајын танаар-ла сактыр сугаалазыр, ол кизи писке екки амьдыралды хөдлюқ куртталгань peer тер турганнар.

Оон паза-ла темги ерги ууштапыр калган солунун tudup алгаҗ, сурукта кизинин җала җижип алган карактық сирүүн тартып көрөп турганнар.

Һндық солун номсуп турган ылетпырссиннер аразыга китишкен тееш, Ли-санны азылындан ундырыпкен. Ли-сан азылындан ундырттыркеҗ, җак оон соруткаҗ, тyj-теезинниқ хоорай Peezinge cede перген.

Кудумсу-таа емге сок, амьттан хажныр-ла турар полгаҗ Ли-саннын аҗтаары-таа консуқ полган.

Ли-сан хенерттен пир кудумсаа солун садьqlаар кизиден:

—Ен улуқ воlшевик өлген.

—Орус курттунда Ленин өлген—тер хөлзөп алгытыр турган ыт тынаан.

Ли-сан сываҗ кыдыган. Ли-саннын арны агара перген. Ли-саннын караа карандылар келген.

Ли-саннын караа туманнанпыр келген, пазын пазында садага олуруп алгаҗ:

—Ленин өлген. Кандаар улус poor-пис?

Кыдаттың кул азысынарны ам кандаар улус poor?

Кандар-ла пазын паргы-се кытчыладыр, аттыр-пооладыр, өл сазыр соруур соор?...

Оорга мойнун пальqlандыреттедип, соктуруп алгаҗ, саныс-таа ыqlавајын, ыттавајын сораан Ли-сан, ам ыqlар мунгарар олуруп тур.

Майның piri.

Erten ertte turup kelgeş
Ergij көрүп keeringe,

Karak cетpes төreen curttu
Kaaş өннүө ceccek pyrgeen

Майның piri таан сараş!
Майның piri таан сыьк!

Tangaar ertten turup kelgeş
Tartap тыңнаp keeringe,

Хөдүйө ынн аjanьга
Хөрек sagьş өөгүp kelir

Майның piri таан sergek!
Майның piri таан tartьө!

Talajlarnьн calgaanь-teө
Tajьacь kuzyn cьskaaldьrgan,

Kьpkan өөрттyn calвьвьзь-teө
Kьзыl tugun хөлведnetken

Майның piri таан syrlyө!
Майның piri таан куştyө!

Maadьrlarnьн corgaar хуну—
Pajьrlancьө Majның pirde:

Ajдьн cьгьк oruuvustun
Aşpas хуну—Stalinga

Iştivistin ханьзьндан
Iziө pajьr cedireeli!

Najьraldьн ekki хуну—
Naadьтнөө Majның pirde:

Cьгар ханмас cьrgalannьн
Cьгьк төзы—SSRE-ge

Угаанъвьс ханъзындан
Улуq jereel салъььнар!

Хузезирини кустуq хуну—
Хуну сьгьк Майньн pirde:

Brak cerde—Cøøn cykte,
brak cerde—Pагььн cykte

Маадьгььq øøгувьске
Майньн pirnin pajьr søzy!

Майньн pirnin кьзыl тугу
Telegejni хөме шьвар!

Майньн pirnin кустуq холу
Temir peekti yze şavar!

Азьq xilincek sөнөettiner
Амьг сьгал мөңgezireer!

Korgar cyvezi cok pioner.

Кьдattьн улустуң иji тугаар шериини 20 тугаар партизан отрядьнга 9 харьq piccii pioner ool coraan. Ol ool, төreen curttунуң екки камгалаксьзь полурунга peletkenip, хамьк piccii ooldарнь евилдеp ap турган. Ынцангаş, partizannарга yргьlcy тuzalap, евилеl cok уруqlарнь родунуң pioner отрядьнга киirip ap, партизан-нарга тапнььльлар роор, тапнььльдьн хьyleelgezин куьys-sedip турганнар.

Ol-la Ынсар соруп турда, partizannарньн суурунга japon теervecciler халдаj перип тур.

Partizannардан piccii ooldар ozaldaj peerge, темги piccii pioner ooldу japonнар tudup алган.

Japonнарньн шериq targазь темги ooldу көørge, piccii caş cyве polган. Piccii caş ooldу көгьdyp тургаş cyве сөqlедip альг teeş, ааş-сөм, конфет, cigir, ojnaар cyвe-ler еккеp перип көгьdyp туруп пергеннер, ьндьq пол-за-таа темги piccii ool, перген ааş-сөмин сьуй idipkeş: Кьдattьн конфет-cigiri консуq сагаaj cyве, харьн japon-нарнь—paгаaj полур polгаaj... Meңee теqvеңer, Ынар—teen.

Ooldu japonnar kadь-pile aazylap şiree kьrnga cьkkьladьr ittilep turgaş:

—Partizannar kajda caşьna perdi!—teerge:

—Pilves-men—ter харьылаан.

—Po suurda kьmnar partizannar poop turarь, pilir sen-pe?—teerge:

—Kьdattar şuptu partizan—teen.

—Seen avan, accan kьmь? teerge:

—Japonnarnь kьm-na cьlca şaar turarь, ol kizi meen төreen adam, төreen ijem polur cybe—teen.

Piccii maadyr ooldu харььзынга азынр хорadaaş, tenek aarьq ьт ьşkaş şeriq targazь: „Pionerni toraan adьnar“—ter tuzaarga, şeriqlerniң xoldarь saldьнр. temgi ooldu pyduy iştinde keergep turgannar.

Temgi araattan ideget selemezin ušta ьrttьp ekkelgeş, ooldu raazynga cajarga, pioner ool toort kьdьr cьskaaldьr turupkaş:

„Piccii caş akьkьlarьm,

Piccii caş tunmalarьm,

Pister şuptubus pionerler,

Japonnarga udurlanьr-pis“...—ter pionerniң ьnak ьrьзын төндыrgelek turda, araattan ideget pioner ooldu seleme-pile raazyн-ce хар өlyryp kaan tur.

Korgar cybezi cok maadyrьq pioner ool, japonnarnьn хaldakcь idegetteringe udur şak ьncaar eres temissezip turgaş, şak ьndьq maadyrьlь-pile eres tidim temissezip turgaş parьp uşkan tur. Ooң podu өlze-taa, ooң revolustuq хyrezi tiileer.

Кьзыгаarga polgan coruk.

SSRE-niң kьзыгаar şerii Karasupa 140 azьq şivişkin tutkan kizi tur.

Tөreen curtunuң murnuңa uluq хyleelgeni kyusetken төleede, eş Karasupanь Tajьncь Kьзыl Tuk ter orden-pile şannaan.

Cangьs polgan cyul tugajьnda ooң cugaazьn koreeli:

Pister kezeekkiniң aldь şakta unypken-pis, meen-pile kadь pir kьзыl şeriq coraan cybe. Piske pir ьт

coraan. Xenertten-ne cedip coraan ььдьвьс сьдььггар, cer сьттар ськтыј perdi. Ынцагаş, kizi izinge tavarъь pergen-pis.

Ses kilometir cerge istep mannazъь keliribiske, кьзыл şeriқ сьдър kalgan, ьнцаarga, men ol şeriқni кьј teeş:

—Кьзьгаар танныльньд ceringe meen kajnaar pargan tugajъьмнь паръь cugaala—teeş corupkan-men.

ьдъм-pile temgi isti танны atсь istep kelgen-men.

Tan-taa adъьr kelgen. Temgi is pisti pir kōdee suurga cedirip kelgen. Ol kōdee suurga kelgeş, ьдъм isti тьррајьн pargan. Ынцаarga, piske uktuştur xereezen kizi corup olur. Ol xereezenden ajttъьдъм:

—Po suurlap øske kizi ertti-pe?

Xereezen turgaş:

—Seen murnuu canъьnda, yr polvaan peş minut xire poldu, тьнаар kalbak şljapa pøørttyқ, kara pøspile mojnun oraар алган kizi ertte perdi, şak tuu-ce corup kaan eves-pel—ter тьндьдъқ poldu.

Cazaqlъьқ orukka kirip algaş paza-la isteeş corupkan-pis.

ьдъм paza-la сьдььггар ськтыр turgan. Aştaqlъьқ oruktap tejni азъьr keeribiske, murnubusta kizi кьлаştар пар сьдър. Ыт-taa ьрланъьr ськтыј-le pergen. Men кьлазьмнь тыrgededi pergen-men. Xenertten-ne pir сьуьк maşinazъь oruktun toora ijinden kire mannaaş, temgi kizinin canъь-pile erttip сьдърda, ol kizi xol kōdyryp-terge, maşina turupkan, temgi kizi oon кььнга oluruptu.

Maşinanъь turguzar teeş agaар-ce poolap алгырагъьm-ga-taa colaaccъь тыннавајьн corupkan. Men teerge, ьдъм pile kōdee suurga tedir mannap kelgeş, oorttan xoorajъь ce telefon-pile:

—Pltafka ter кьзьгаар танныльь турar cerniң кьзьгаар şerii Karasupa cugaalap tur. Ol kizinin izin ьдъм-pile тьььңaj-la кьзьгаardan isteen kizi-men... Ol arazъьnda on peş şak coraan-pis... Кьзьгаар yrep kirgen kizini ьдъм-pile тьььңaj cederimniң kajъьzъь corumda, pir maşina olurttup algaş, cettirveјьn paardъь. Ol ьнцаар кандьдъқ maşina coraanъьl, oon colaaccъьzъьn ajttъьr, pø tugajъьn ilerediner!—ter medeeleen-men.

Уш хонганда пистин кызыгаар таңпыль турар сери-
виске хорайдан телефоннап келген:

„Кызыгаар урег кирген кизини, Карасуранын айттыш-
кынын жозугаар tudup алган. Ol kizi polza, taştыккы
curttuñ şibişkini poldu“—teen.

Metro.

Braktan көөрге, „M“ tep uluq yzyk кызы ot ышкаş
хыр көстүр турар. Ol polza, cer aldъ-pile coruur temir-
oruk-ce kirer ceri tur. Metro teerge, cer aldъ-pile cor-
uur kajgamcыkтыq caraştap turgaş кылган temir-oruk
polur tur, onu өске сөс-pile metropoliten teer. Ынчан-
гаş, ol сөстүн paazyнда yzyy-pile „M“ tep temdeqler
turarь ol tur. Ындыq temir oruktuñ кылын тооскаş, 1935
сылдын maj ажны 15-de, Moskvaga азыткан.

Metronu turguzup turar yjede camдык ulustardan:

—Cyny-taa peer tize, cer aldъ-pile corubas-men,
cer aldъ-pile кансар coruur poor, korguncuq ыжнаан,—
tep cugaalap turgannar.

Am ol metro polza, кынга-taa korguncuq евес
polgaş şuptu ulus corup turar appargan. Metro iştinге
corup turgaş, cer adaanda turar-men tep cer-le podat-
тынmas, харын апаа corup-la turuksaazyr keer polur tur.

Kizi metro-ce ынаар kire pergeş шынар-la „kандыq
koncuq kajgamcыkтыq ordu iştin-ce kirip келген kizi
poor-men“—tep podаныr tur. Ooñ ханазын janъ-pyry
өпnyq mramor tep рзыыq таş-pile polgaş ak, ak-kök
puduk-pile polgaş өске-taa puduk-pile kaastap turgaş
таарыстыр кылган.

Metronuñ ystyкky teevirin kaat-kaat кыдыр сьскаал-
дыр кылган mramor maganalar turup turar. Ooñ işti
koncuq uluq сьык сайгылааннар-pile kaastattыngan.
Ынчангаş, ooñ сьыбь teerge, taştын хындys-pile pir төм-
ej polur tur.

Iştinin arыq-silii кансаар-taa aaj-cok: товurak-taa
cok, pok-taa cok. Metronun işti polza, сайын iziq евес
seriin, кызын polza, sook евес, сьыыq turar. Ынчангаş,
кызын—sookтан, сайын iziqden камгалалдыq.

Oon iştinde kajь pir cer-ce coruur teen ulustar temir-oruktu manap turarlar.

Temir-oruk toktaar cerge koncuq kaas temir-oruk keep toktaap turuptar. Temir-oruktun ulus olurar vagon tep разьнарьнь сьрътькььь оуь кьланайьр турар. Temir-oruk keep toktaap turuptarga, vagonnaryнь хаalgalarь, temir-orukka olurar teen olurukcularнь kiirer teeş, caj-gaar-la podu azyttьna peer. Am cyu poor, temir-oruk-ka olurar teenner coguur orunnaryнга olurgular alyr.

Temir-oruk-ce kirerde, ьnca хөј kizi itkilezir, tala-зыr teer cybe cok, vagon pyryzynde төrt хаalga par, oon-pile şöleen kire peer.

Temir-oruktun танныl kizizinden „Pelen“! tep mede-leerge vagonnaryнь хаalgalarь pottary caj-gaar-la хаqдына peer. Ol, am temir-oruk corupkany ol tur.

Metronu turguzup kьlgan ulus polza, oon iştinde pygy cyulderni connu sagьş setkilinge koncuq taaryş-tyr kьlyr kaan turlar.

Vagonnar iştinde divan tep cьmcak sandajlar par. Ulus oon kьryнга olurup algaş tьştanьr, хөqlezir, solun-setkyulderni şöleeni-pile nomcup kajgamcьktyq telgem caagaj oruktaryнь maktap cugaalazyр olurgular. Temir-oruk koncuq tyrgen coruur. Aңaa attьq kizi pir şak iştinde pir kilometir coruur, хooraj iştинге ulus tazьыr elektri udaazyнь tamcьp coruur Tramvaj tep maşina pir şakta 14 kilometir coruur. Avtobus tep ulus tazьыr maşina pir şakta 16 kilometir coruur turda, metro polza, pir şakta 40 milometir coruur, metronuң oruun-ga kandьq-taa toktar polur cybe cok, saat cok coruur. Moskvanyң ğir uzundan pir uzunda—Sokolnik tep stan-zydan Kijef tep voksalga cedir temir oruk 20 minut iştinde manaar.

Temir-oruk, Kijef stanzyньга toktaar. Po stanzy polza, cer adaanda, 35 metir ханы турар. Ындыq ханы cerden cada-pile кьлаştap yner polza, koncuq perge. Ындыq polza-taa, onu өуь кьлаştap ynmес кьлдыr таар-ыştьгыр кьlgan: kajgamcьktyq podu şimcer, ulustu өуь yндыryп, kudu paдыrьr турар—cadaга turup alyr-ла—cada көдыryп yндыre peer, oon canьnda pir cada metro-nyң iştin-ce kurer ulustu kudu paдыrьr турар tur.

Ol kajgamcъkтыq oruktu pygy cybeni koncuq-la podar turgаш taarыtъp kыlgan polur tur. Ta ceze хire kyш undyrgen cybe ыjaan!

Metronu polza, cernи kadъnda toburak, elezinniq cernи eске kadъq kadъnd иштinde koncuq хандыr турguskan polur.

Sovet erge-cagъrganың murunda orus cirttungа cer aldъndy oruu cok турgan. Ol хerek cok, eске-taa oruk харыzaa sajыrangaj eves турgan.

Paшкъ Stalinның sanалъ-pile Moskvaga metro турguzарың egelep corutkan. Metro tuduuшkununga kom-somoldar idepkejliq kiriшken.

Cer adaаның oruunud tuduuшkunнарың Uluq Stalin-ның cook ezi Lazar Moisejevic Kaganovic удurtтup турgan. Ooң adъ-pile metronu adap turar.

Metronuң pir tugaar 11 kilometir азъq oruun 1935 cыlda тооскан. Ooң soonda cer adaаның oruunud eске caa tuduuшkunun нарың-pile кылыр egeleen. Ol азы am-taa yrgylcylep turar.

Udavas, cer adaa-pile Moskvаның kajъ-taa кыдыq-laryңga cedip turar appaar.

Şuura revoluscu kizi.

Ol polza, Хааныq сазактың тuzunda polgan cybe tur. Men ыncаarda, on iji харыq турgan-man.

Accam polza, epykcy kizi турgan, авам—cybe суур kizi coraan. Accam revoluscu kizi cybe.

Ыncаarda pir kezee polgan coruktu am-taa sактыр coruur-men. Pir-le kattap иjgum kadъnda тыннар cы-darymга, accam koncuq хeqlыq kirip kelgeш, авам-ce kergeш:

—Ekkeldim... Taartta muң азъq хuudustu parlar-tar-pis. Ыncаарга, eштер, zavottarga taradyrtarlar—lep cugaalaar мындыq poldu.

Ыncаарга, solun, tepter parlaar korgulcun zыkтерin stol кырыңга tepty. Men ol-la toraan olar polza, ol

узыктер-pile хаанга полгаş пайлarga удур хуудустар парлаарь ол тур теп пилip каан-мен.

Ол араында удур каар тур-мен. Хенерттен-не уйгум кадында пир-ле кизи менен сырттым шимцеди перген ышкаş полу перди.

Көрур кееримге, авам менен кырымда еегир алган тур, арнь теерге, хөл-сок-ла агарьр корга-перген. Менен сырттым алдын-це пир-ле суве суп сьдар. Ынаарга, коза өреelde аар идиктиг кизи коккунајындыр кылаштар тьндыр полду.

—Кымы ол, авай?—теп сьмьраньр ајттырдым.

—Узееşкин кыльр тур, уруум. Сен удур сьт. Сеңе теөвези кадавас поор—тиди.

Сьрттык алдын-це холум суп көөрүмге, узыктерни рөсте поор каан сьдыр. Тьр алырлар полза, ат-ла полгань ол. Тьрген сазьрар херек! Ындыр полза-таа, кајнаар сазьрары? Реşке иştin-це-ре? Şкаф иştin-це-ре? Тьр алырлар-ла полгај теп подар сьткаş, хер-хенерттен сактыр келген-мен: көөрүмге, сонга кырымда орту хире сьттыг хьмьş тур.

Сонга сапынга ајаар маннар цede пергеş, узык-ту сьттыг хьмьş иştin-це урупкаş, орнумга теdir кееп сьдыр алган-мен.

Şуптuzu кирip кeldiler. Хамьк сувени тындере тиле егеlediler. Мені раза орун кырымдан тургузу сор ек-келгеннер.

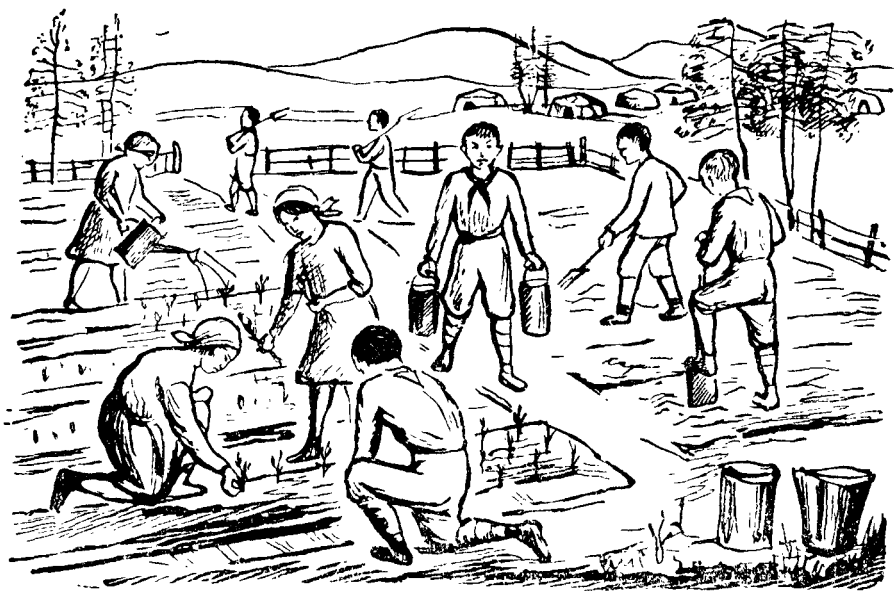
Ассам теерге, ак тос-тег аргарган, авам теерге, рилунда тьрль перген тур. Хамьк сувени тындере узер-узер суну-таа тьррааннар. Şуптuzu унур соруж парга, ассам тургаş:

—Кајгамськ-ла полду, хамьк узыктер суг-це төк-ту перген-pile төмеј полду—теп сугааладь. Мен теерге, каттыр, каттыр:

Суг-це евес, сьт-це төкту перген, ассај—теп алгыр-ьр сугааладьм.

Ассам агадај пергеş, тырген-не хьмьшта паргаş:

—Şуурока, сен тьнаар уруптун-ре? Менен уруум, Şуура сен-таа, јозулуг-ла револусу кизи тур сер.—теп сугааладь.

Şkolanyň nogaa kazaazy.

Şkolacýlaryň xuralyga sazyp nogaa kazaazyň turguzar tep sugalazyp algannar.

Uruqlar onu koncuq öörup xyleep algaş, azydap egelej pergenner.

Pir ga cerni xemceedip algaş, şkola coogunda turar pir arattýň aadyň asýlar algaş, cerni saýp algannar. Saýp algan ceringe karttýška, kapus, ogurzu, morkof, soguna polgaş öske-taa nogaa cyylderin taraannar.

Ol nogaalaryň mal caza paspazyň teeş, şkolacýlar pottar kazaalar algannar.

Saýp öörenikciler toozazy tarap coruj paarga, şkola canynda curttap olurur ada, ijelerliq öörenikciler nogaa kazaazyň azaar, jazy-pyru nogaalaryň azyrap sugaryp turgannar.

Kyzyn şkolaga uruqlar toozazy syqlyp kelgeş, nogaazyň azaar pelyp algaş, anmaarga şyqzap algannar. Kzyň ol nogaazyň jazy-pyru cemnerge xolup cip turgannar.

Nogaa polza, kulturluq cem polur tur. Kizi nogaanь cem-pile xolup ciir polza, kiziniь organizmь (eet magapodu) koncuq kadьk ʃьrak-taa polur, nazьnь uzun-taa polur. Ol polza, koncuq xooluluq cem tur. Ёncangaʃ, onu xojny taraanь, cemge xolup ciir tugajьn la cer-cerde uluq sagьʃ salьp turar. Nogaanьn mьndьbьq azьk-tuzazьn kьrgeʃ, nam, cazakt in ʃkolalar pyryzy ʃuptu nogaa tarьlgalьbьq turar tep aьtьbьʃkьnnь yndyrgeь. Am onu cedip alьr xerek.

ՏՊՈՂԱԿՆԵՐ, ՏՊՈՂԱԼԱՐՆԱՐ ՇԱՆՆՆԵՐԸ
ՆՈԳԱ ՏԱՐԵՐ ԱԼՆԱՐ!

Ховуну andazьnnaqar.

Ak харь erij perdi,
Angьr kuuzu canьp keldi.
Cooga iʃti cingirenejnir
ʃoncalaj raazь ceccektelip,

Xek-tavanь saqlanajьp,
Xek kuuzu kukkunajьp,

Көк сизге хөлвенејнір,
Көк туружаа кыгырткајныр тур.

Аныјак өскен синајныр
Андазын таазы шыгырткајныр,
Трактор таазы тарынајныр,
Тывааы, илир ширинажныр,

Сащпан, сизини өрттеткен,
Салбыыщ пузу пурулаан,
Кара сениң хөргынын
Карыщ-карыщ-пиле сарган тур.

Оолдар, кыстар ылаан,
Одааның ызы пурулаан,
Аат, шарызын хөндүргеleen,
Анданыңың шажын хажындырган,

Көнгылде хойтраан изип каар,
Көргыскениң ојун ојнар каар,
Сазааның ајттын кыуessedip
Сагај амьдыралда курттар турар.

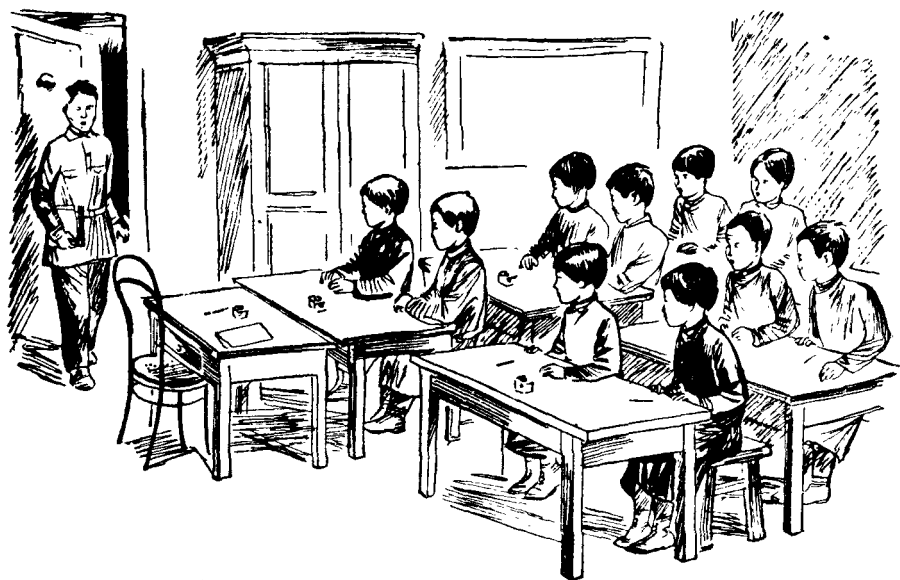
Pioner lagerin-ce.

Сажын сыбың хунунун херели седиң, сениң кыгып
сузун-раазын тогу-пиле шырган ышкащ, жанзы-пуру аны-
ак, сагај ситтың сесчектер-таа унур келген. Ыжащын
пурузу пogaаралыр сесцир унур келгещ, сеңленејнір
турар аргарган.

Ещтир суолар-таа тамырак-кара роор алган агыр
радыр сьдар, агьоларда, хемнер инарғында кушкастар-
нын ажанноң уну хөргымынын ижарансың уну-тең ыжан-
гылың тыңналыр турар полу перген.

Pis onu şuptivus тыңнаан-пис.

Суога ещтир, хун караанга агьың агаарга тыстаныр,
хөңлер согуур полу перген. Школаның өөредилгези төн-
ген суве. Пир-ле хун аалым-се санар теп турумда рас-
кыбыс мең санымга седиң келгещ:

—Kyskelmaa, sen am pioner lagerin-ce tьştanьp coruur-sen—tidi.

—Uluu-pile cettirdim paşkь!—teeş öөryp şkolam-ce sana-mañnar par cьdarьmга, paşkь turgaş:—peer kel, şьnzьlга aлыр-sen—tidi.

Paşkьнн өreelin-ce kire pergeş, lager-ce tyrgen corzumza tep koncuq cettikpejin tur-men.

—Po şьnzьlgань lager-ce coruuruнда komiska көrgyzer-sen—tidi.

Meen öөrym cetskilep kelgeş, meni lager-ce corudar tizip turlar.

Şьnzьlgань хyleep алгаş, aalyмга şөleelep parгаş, ada, ijemge pizik ajttьp, pioner otrjadьнн aзыьлга tuzalazьp turguzemge, lager-ce coruur appargan-men.

Koncuq pora-tajнь munupkaş, areve komitediniн sekreteri-pile kadь козуun-ce coruptubus.

Areve kozkomunga pargaş, piziimni көrgyskeş, emcige şincidip алгаş, öөrym-pile kadь maşinaga olurupkaş, төreen curtubustun төvy—Кьзы хooraj-ce харла perdisis.

Curtubustun карак cetpes cirgилcinniқ ховularьнн

şugum ышкаş oruktarына маşина магнаарга; арыҗ агаар-
ны сьыҗ салгынь ары-се удур ezinnenip, orukta telef-
on сагыларь полгаş узун суук ыжаşтар каранайныр сьдыр-
каар олурган суве.

Lagerge тырген cedikseeş, cer arazyньн ыраан pezia
pilbeen poldum.

Өөрым шаҗда-ла cedip kelgen, koncuҗ caraş pir
aaj хептерин кеткилеп алган тurlar. Taartazyнда cyzy
poor-ijik, атовустарга олурпкаş, cirtiledir ылар, pioner
lagerin-се хартьвьс. Lagerge cede-perdibis. Oran разь-
ньн, cer теviskeerinin onza carazyн magadaaş, toraan-
na aalyн-се cагаа coruttum.

Lozun, tuk, plakat, хана solunun koncuҗ kaastар
кылгаş, lagerni кьзыл саjt кьлдыр şimeeş, ojun konsert
kөrgyzyр paza pir tugaар pioner oдаан еrttirip, lagerni
koncuҗ хөҗлюҗ азыткан.

Aнаа arat connuҗ, ыlangьja uruҗlарнын ынак paaş-
тыңсыларь естер: Toka, Pаjьr, Ancьmaa полгаş nam,
cazakтың kezигynneri morlap kelgileen.

Lagernin raporttun pergen. Lagerde tiriҗ-pulun,
kyş-kulturnuҗ pyryn хerekseli, кьзыл-pulun полгаş oj-
naар хөҗлеер хerekselder pyryn par.

Tьşтаньр egeledibis. Ojnar хөҗлеер тьşтаньр teeş,
ol cernin sonuurgансьыҗ ekkizinge turar хиussaавьстын
cedip keerin pilbeen-pis.

Pir podap keeribiske lager хаҗдынар cedip keep tur.

Lagerge „Koncuҗ ekkі adьысь“, „Kyş-azyлыга,
oran kamgalaaryнга pelen“ tep kyş-kulturnuҗ temdek-
terinin normalарьн кyuysseдин өөrenip, camдывьвьс
olарнь cedip алган pis, paza lagerge koncuҗ ylegerliҗ
тыştangan teeş, on хire kizi uran-cogaaldың koncuҗ caraş
полгаş sonuurgансьыҗ tepterleri-pile şannatkan-pis.

Pistin paşкьвьстан: kulturaluҗ тыştаньыşкьн paza
kizinin mee-mederelin, еet-ханьн sajьradьр, kadьк шы-
ak polurunga, koncuҗ tuzalyҗ суве, caa kyş-pile am
kelir өөredilge сьлында өөrenirinerде slerge koncuҗ
ekki ciik polur—tep тajьвьлар турган.

Pis onu тыннаaş, kulturaluҗ тыştаньыşкьнның узур-
tuzазьн көdee uruҗlарга cагаа-pile-taa, solun tamсьыт-
taa cугaalap турган-pis.

TOPCUZU

	ағып
Pioner caraş. Picce-uruq	3
Kattap şkolada	4
Уныштерниң урезини кансаар тараары	5
Сапнык	6
Қадарссы. Arattың ығзы	7
Pistin tiriq puluñubus	8
Paльксъ-pile paльк tugajында tool. A. S. Puşkin	9
Тыва curttum. Kök-ool	14
Қыс тузыр kelgen	14
Şkolacыларның tuzalamcызы	15
Уруқларның ergi амьдыралы	16
Улуқ рајырга согааны	17
Paşкы Leninniң piccii caş согаан уjezi. M. I. Uljanova	18
Paşкы Stalinnyң şkola nazылық согаан уjezi. Uran cu- гаа, şylyk cыр pizeen 1941 cыlda yngen teptercigeşten occuldurgan	21
Oktavrnyң kызы tugu. Eş Pыrvynyң şylyynden	24
Nojavrnyң 7-de Kызы хoorajга	24
Songu Poljuska polgan uluq рајы. Sovet evileliniң ma- adығы I. D. Pappanniң pizeen nomundan	25
Men aas-keziktiq poldum	28
Leninniң şыпы. Belorus ulustың toolu	28
Xojnyң azы	32
Уруқлар, Şokkar-ak tep pызааны кансаар kamgalap al- ганы	33
Maadығылық coruk. N. Xodza	34
Poldunmaan. Fortuna Tovanyң согаатканы өөredilge nomundan	35
Xyler-ool cыны pilgenil	36
Аңсы	37
Адық	39
Ister	40
Picce polza-taa kazar	41
Харлық cerniң uruқлары	41

Азысь саап	45
Straus	46
Poor сыап	48
Lisinniң ыязы	49
Odarladyр semirttiili. Kongar	50
Tooş kында	51
Апъак аңсылар	52
Кара-паарзыктар	54
Semjonniң туғу. V. Jaroşinniң соғаалындан	55
Өске кууштуң суургазы	57
Акула. L. Tolstoj	59
Li-сап	61
Майның ири. Ругву	63
Korgar сувези cok pioner	64
Қызыгаарға полған сорук. SSRE-нің Ordenniң Karasup- pa tep şeriiniң сугаазындан	65
Metro	67
Şuura revoluscu kizi	68
Şkolаның погаа кazaазы	71
Ховуну андазыннаңар. Сағы-оол	72
Pioner lagerin-ce	73

Курьенниң ном соғаал хынаксыз L.—65.

Соғаал № 280. Сағы 94. Парлаар ама—5.
 1941 с. IV айның 10-дан егелеп өрилгеге перген.
 1941 с. IV айның 30-te парлап, тоозуп ундырген.
 *Хемсее 6×10. Тиразь 1500.

Қызы хорај, Куртипograф, Şetinkin kudumcuзу, разың № 5.